

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια
(3. Abhidhamma Piṭaka - Aṭṭhakathā)

9. Σχόλια για τις συνθηκοκρατημένες σχέσεις-1
(9. Paṭṭhānappakaraṇa-aṭṭhakathā (paṭhamo bhāgo))

Σχόλια για τη σύνοψη των συνθηκών
(Paccayuddesavaṇṇanā)

PaliVerse

9. Σχόλια για τις συνθηκοκρατημένες σχέσεις-1

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Abhidhammapiṭake

Paṭṭhānappakaraṇa-aṭṭhakathā (Paṭhamo bhāgo)

Devātidevo devānaṃ, devadānavapūjito,
Desayitvā pakaraṇaṃ, yamakaṃ suddhasaṃyamo.

Atthato dhammato ceva, gambhīrassātha tassa yaṃ,
Anantaraṃ mahāvīro, sattamaṃ isisattamo.

Paṭṭhānaṃ nāma nāmena, nāmarūpanirodhano,
Desesi atigambhīra-nayamaṇḍitadesanaṃ.

Idāni tassa sampatto, yasmā saṃvaṇṇanākkamo,
Tasmā naṃ vaṇṇayissāmi, taṃ suṇātha samāhitāti.

Paccayuddesavaṇṇanā

Sammāsambuddhena hi anulomapaṭṭhāne dvāvīsati tike nissāya tikapaṭṭhānaṃ nāma niddiṭṭhaṃ, sataṃ duke nissāya dukapaṭṭhānaṃ nāma niddiṭṭhaṃ. Tato paraṃ dvāvīsati tike gahetvā dukasate pakkipitvā dukatikapaṭṭhānaṃ nāma dassitaṃ. Tato paraṃ dukasataṃ gahetvā dvāvīsatiyā tikesu pakkipitvā tikadukapaṭṭhānaṃ nāma dassitaṃ. Tike pana tikesuyeva pakkipitvā tikatikapaṭṭhānaṃ nāma dassitaṃ. Duke ca dukesuyeva pakkipitvā dukadukapaṭṭhānaṃ nāma dassitaṃ. Evaṃ -

Tikañca paṭṭhānavaraṃ dukuttamaṃ,
Dukaṃ tikañceva tikaṃ dukañca;
Tikaṃ tikañceva dukaṃ dukañca,
Cha anulomamhi nayā sugambhīrāti.

Paccanīyapaṭṭhānēpi dvāvīsati tike nissāya tikapaṭṭhānaṃ nāma. Dukasataṃ nissāya dukapaṭṭhānaṃ nāma. Dvāvīsati tike dukasate pakkipitvā dukatikapaṭṭhānaṃ nāma. Dukasataṃ dvāvīsatiyā tikesu pakkipitvā tikadukapaṭṭhānaṃ nāma. Tike tikesuyeva pakkipitvā tikatikapaṭṭhānaṃ nāma. Duke dukesuyeva pakkipitvā dukadukapaṭṭhānaṃ nāmāti evaṃ paccanīyepi chahi nayehi paṭṭhānaṃ niddiṭṭhaṃ. Tena vuttaṃ -

“Tikañca paṭṭhānavaraṃ dukuttamaṃ,
Dukaṃ tikañceva tikaṃ dukañca;
Tikaṃ tikañceva dukaṃ dukañca,
Cha paccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti.

Tato paraṃ anulomapaccanīyepi etenevupāyena cha nayā dassitā. Tenāha -

“Tikañca paṭṭhānavaraṃ dukuttamaṃ,
Dukaṃ tikañceva tikaṃ dukañca;
Tikaṃ tikañceva dukaṃ dukañca,
Cha anulomapaccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti.

Tadanantaraṃ paccanīyānulomamhi eteheva chahi nayehi nidditṭhaṃ. Tenāha -

“Tikañca paṭṭhānavaraṃ dukuttamaṃ,
Dukaṃ tikañceva tikaṃ dukañca;
Tikaṃ tikañceva dukaṃ dukañca,
Cha paccanīyānulomamhi nayā sugambhīrā”ti.

Evaṃ anulome cha paṭṭhānāni, paccanīye cha, anulomapaccanīye cha,
paccanīyānulome cha paṭṭhānānīti idaṃ
“catuvīsatisamantapaṭṭhānasamodhānapaṭṭhānamahāpakaraṇaṃ nāmā”ti hi vuttaṃ.

Tattha yesaṃ catuvīsatiyā samantapaṭṭhānānaṃ samodhānavasenetam
catuvīsatisamantapaṭṭhānasamodhānaṃ paṭṭhānamahāpakaraṇaṃ nāmāti vuttaṃ,
tesañceva imassa ca pakaraṇassa nāmattho tāva evaṃ veditabbo. Kenaṭṭhena
paṭṭhānanti? Nānappakārapaccayaṭṭhena. ‘Pa-kāro’ hi nānappakāratthaṃ dīpeti,
ṭhānasaddo paccayaṭṭhaṃ. Ṭhānāṭṭhānakusalatātiādīsu hi paccayo ṭhānanti vutto. Iti
nānappakārānaṃ paccayānaṃ vasena desitattā imesu catuvīsatiyā paṭṭhānesu
eekaṃ paṭṭhānaṃ nāma. Imesaṃ pana paṭṭhānānaṃ samūhato sabbampetaṃ
pakaraṇaṃ paṭṭhānanti veditabbaṃ.

Aparo nayo - kenatṭhena paṭṭhānanti? Vibhajanaṭṭhena. “Paññāpanā paṭṭhapanā
vivaṇā vibhajanā uttānīkamma”nti āgataṭṭhānasmiñhi vibhajanaṭṭhena paṭṭhānaṃ
paññāyati. Iti kusalādīnaṃ dhammānaṃ hetupaccayādivasena vibhattattā imesu
catuvīsatiyā paṭṭhānesu eekaṃ paṭṭhānaṃ nāma. Imesaṃ pana paṭṭhānānaṃ
samūhato sabbampetaṃ pakaraṇaṃ paṭṭhānaṃ nāmāti veditabbaṃ.

Aparo nayo - kenatṭhena paṭṭhānanti? Paṭṭhitatṭhena. Gamaṇaṭṭhenāti attho. “Goṭṭhā
paṭṭhitagāvo”ti āgataṭṭhānasmiñhi yena paṭṭhānena paṭṭhitagāvoti vutto, taṃ atthato
gamaṇaṃ hoti. Iti nātivitthāritanayesu dhammasaṅgaṇīādīsu anissaṅgagamanassa
sabbaññutaññāṇassa hetupaccayādibhedabhinnesu kusalādīsu vitthāritanayalābhato
nissaṅgavasena pavattagamanattā imesu catuvīsatiyā paṭṭhānesu eekaṃ
paṭṭhānaṃ nāma. Imesaṃ pana paṭṭhānānaṃ samūhato sabbampetaṃ pakaraṇaṃ
paṭṭhānaṃ nāmāti veditabbaṃ.

Tattha anulomamhi tāva paṭṭhamaṃ tikavasena desitattā tikapaṭṭhānaṃ nāma. Tassa
padacchedo - tikānaṃ paṭṭhānaṃ ettha atthīti tikapaṭṭhānaṃ. Tikānaṃ
nānappakārakā paccayā etissā desanāya atthīti attho. Dutiyavikappepi tikānaṃ
paṭṭhānantveva tikapaṭṭhānaṃ. Hetupaccayādivasena tikānaṃ vibhajanāti attho.
Tatthavikappe hetupaccayādibhedabhinnaṭṭhāya laddhavitthārā tikā eva paṭṭhānaṃ
tikapaṭṭhānaṃ. Sabbaññutaññāṇassa nissaṅgagamanabhūmīti attho.
Dukapaṭṭhānādīsupi eseva nayo. Evaṃ anulome chapatṭhānāni viditvā
paccanīyādīsupi imināvupāyena veditabbāni.

Yasmā panetāni anulome, paccanīye, anulomapaccanīye, paccanīyānulometi samantā
cha cha hutvā catuvīsati honti; tasmā “catuvīsati samantapaṭṭhānānī”ti vuccanti. Iti
imesaṃ catuvīsatiyā khuddakapaṭṭhānasaṅkhātānaṃ samantapaṭṭhānānaṃ

samodhānavasenetam catuvīsatisamantapaṭṭhānasamodhānam
paṭṭhānamahāpakaraṇam nāma.

Tam panetaṃ ye tikādayo nissāya niddiṭṭhattā “tikapaṭṭhānam dukapaṭṭhānam...pe...
dukadukapaṭṭhāna”nti vuttaṃ, te anāmasitvā yesaṃ paccayānam vasena te
tikādayo vibhattā te paccaye dassetuṃ ādito tāvassa mātikanikkhepavāro nāma
vutto; paccayavibhaṅgavārotipi tasseva nāmaṃ. So uddesaniddesato duvidho. Tassa
hetupaccayo...pe... avigatapaccayoti ayaṃ uddeso.

Tattha hetu ca so paccayo cāti hetupaccayo. Hetu hutvā paccayo, hetubhāvena
paccayoti vuttaṃ hoti. Ārammaṇapaccayādīsupi eseva nayo. Tattha hetūti
vacanāvayavakāraṇamūlānametaṃ adhivacanāṃ. “Paṭiññā hetū”tiādīsu hi loke
vacanāvayavo hetūti, vuccati. Sāsane pana “ye dhammā hetuppabhavā”tiādīsu
kāraṇaṃ. “Tayo kusalā hetū, tayo akusalā hetū”tiādīsu mūlaṃ hetūti vuccati. Tam
idha adhippetam. Paccayoti ettha pana ayaṃ vacanattho - paṭicca etasmā etīti
paccayo, appaccakkhāya naṃ vattatīti attho. Yo hi dhammo yaṃ dhammaṃ
appaccakkhāya tiṭṭhati vā uppajjati vā, so tassa paccayoti vuttaṃ hoti.

Lakkhaṇato pana upakāraḷakkhaṇo paccayo, yo hi dhammo yassa dhammassa
ṭṭhiyā vā uppattiyā vā upakārako hoti, so tassa paccayoti vuccati. Paccayo, hetu;
kāraṇaṃ nidānaṃ sambhavo, pabhavoti atthato ekaṃ, byañjanato nānaṃ. Iti
mūlaṭṭhena hetu, upakāraḷaṭṭhena paccayoti saṅkhepato mūlaṭṭhena upakārako
dhammo hetupaccayo. So hi sāliādīnaṃ sālibijādīni viya, maṇippabhādīnaṃ viya ca
maṇivaṇṇādayo kusalādīnaṃ kusalādibhāvasādhakoti ācariyānaṃ adhippāyo. Evaṃ
sante pana taṃsamutṭhānarūpesu hetupaccayatā na sampajjati. Na hi so tesaṃ
kusalādibhāvaṃ sādheti, na ca paccayo na hotīti. Vuttañhetam “hetu
hetusampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ hetupaccayena
paccayo”ti. Ahetukacittānaṃ vinā etena abyākatabhāvo siddho.

Sahetukānampi ca yonisomanasikārādipaṭibaddho kusalādibhāvo na
sampayuttahetupaṭibaddho. Yadi ca sampayuttahetūsu sabhāvatova kusalādibhāvo
siyā, taṃsampayuttesu hetupaṭibaddho alobho kusalo vā siyā abyākato vā. Yasmā
pana ubhayathāpi hoti, tasmā yathā sampayuttesu, evaṃ hetūsupi kusalādītā
pariyesitabbā. Kusalādibhāvasādhanavasena pana hetūnaṃ mūlaṭṭhaṃ aggahetvā
suppatiṭṭhitabhāvasādhanavasena gayhamāne na kiñci virujjhati. Laddhahetupaccayā
hi dhammā viruḷhamūlā viya pādapā thirā honti suppatiṭṭhitā, ahetukā pana
tilabījākādisevālā viya na suppatiṭṭhitā. Iti mūlaṭṭhena upakārakoti
suppatiṭṭhitabhāvasādhanena upakārako dhammo hetupaccayoti veditabbo.

Tato paresu ārammaṇavasena upakārako dhammo ārammaṇapaccayo. So
“rūpāyatanaṃ cakkhuviññādhātuyā”ti ārabhitvāpi “yaṃ yaṃ dhammaṃ ārabha
ye ye dhammā uppajjanti cittacetasikā dhammā, te te dhammā tesaṃ tesaṃ
dhammānaṃ ārammaṇapaccayena paccayo”ti osāpitattā na koci dhammo na hoti.
Yathā hi dubbalo puriso daṇḍaṃ vā rajjuṃ vā ālambitvāva uṭṭhahati ceva tiṭṭhati ca,
evaṃ cittacetasikā dhammā rūpādīārammaṇaṃ ārabheva uppajjanti ceva tiṭṭhanti
ca. Tasmā sabbepi cittacetasikānaṃ dhammānaṃ ārammaṇabhūtā dhammā
ārammaṇapaccayoti veditabbā.

Jeṭṭhakaṭṭhena upakārako dhammo adhipatipaccayo. So sahaṇātārammaṇavasena
duvidho. Tattha “chandādhīpati chandasampayuttakānaṃ dhammānaṃ
taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ adhipatipaccayena paccayo”tiādivacanato

chandavīriyacittavīmaṃsaṃsaṅkhātā cattāro dhammā sahaajātādhipatipaccayoti veditabbā, no ca kho ekato. Yadā hi chandaṃ dhuraṃ jeṭṭhakaṃ katvā cittaṃ pavattati, tadā chandova adhipati, na itare. Esa nayo sesesupī. Yaṃ pana dhammaṃ garuṃ katvā arūpadhammā pavattanti, so nesaṃ ārammaṇādhipati. Tena vuttaṃ - “yaṃ yaṃ dhammaṃ garuṃ katvā ye ye dhammā uppajjanti cittacetāsikā dhammā, te te dhammā tesam tesam dhammānaṃ adhipatipaccayena paccayo”ti.

Anantarabhāvena upakārako dhammo anantarapaccayo. Samanantarabhāvena upakārako dhammo samanantarapaccayo. Idañca paccayadvayaṃ bahudhā papañcayanti. Ayaṃ panettha sāro - yo hi esa cakkhuviññāṇānantarā manodhātu, manodhātuanantarā manoviññāṇadhātūtiādi cittaniyamo, so yasmā purimacittavaseneva ijjhati, na aññathā. Tasmā attano attano anantaraṃ anurūpassa cittuppādassa uppādanasamatthova dhammo anantarapaccayo. Tenevāha - “anantarapaccayoti cakkhuviññāṇadhātu taṃsampayuttakā ca dhammā manodhātuyā taṃsampayuttakānañca dhammānaṃ anantarapaccayena paccayo”tiādi.

Yo anantarapaccayo, sveva samanantarapaccayo. Byañjanamattameva hettha nānaṃ, upacayasantatiādīsu viya, adhivacanāniruttidukādīsu viya ca, atthato pana nānaṃ natthi. Yampi “addhānantaratāya anantarapaccayo, kālānantaratāya samanantarapaccayo”ti ācariyānaṃ mataṃ, taṃ “nirodhā vuṭṭhahantassa nevasaññānāsaññāyatanakusalaṃ phalasamāpattiyā samanantarapaccayena paccayo”tiādīhi virujjhati. Yampi tattha vadanti - “dhammānaṃ samuṭṭhāpanasamatthataṃ na parihāyati, bhāvanābalena pana vāritattā dhammā samanantaraṃ nuppajjantī”ti, tampi kālānantaratāya abhāvameva sādheti. Bhāvanābalena hi tattha kālānantaratā natthīti, mayampi etadeva vadāma. Yasmā ca kālānantaratā natthi, tasmā samanantarapaccayatā na yujjati. Kālānantaratāya hi tesam samanantarapaccayo hotīti laddhi. Tasmā abhinivesaṃ akatvā byañjanamattatovettha nānākaraṇaṃ pacceṭabbaṃ, na atthato. Kathaṃ? Natthi etesaṃ antaranti hi anantarā. Saṅghānābhāvato suṭṭhu anantarāti samanantarā.

Uppajjamāno saha uppajjamānabhāvena upakārako dhammo sahaajātapaccayo, pakāsassa padīpo viya. So arūpakkhandhādivasena chabbidho hoti. Yathāha - cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃ sahaajātapaccayena paccayo. Cattāro mahābhūtā aññamaññaṃ...pe... okkantikkhaṇe nāmarūpaṃ aññamaññaṃ...pe... cittacetāsikā dhammā cittasamuṭṭhānānaṃ rūpānaṃ...pe... mahābhūtā upādārūpānaṃ...pe... rūpino dhammā arūpīnaṃ dhammānaṃ kiñcikāle sahaajātapaccayena paccayo; kiñci kāle na sahaajātapaccayena paccayoti. Idaṃ hadayavatthumeva sandhāya vuttaṃ.

Aññamaññaṃ uppādanupatthambhanabhāvena upakārako dhammo aññamaññaṃpaccayo. Aññamaññaṃupatthambhakaṃ tidaṇḍaṃ viya. So arūpakkhandhādivasena tividho hoti. Yathāha - cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃpaccayena paccayo. Cattāro mahābhūtā...pe... okkantikkhaṇe nāmarūpaṃ aññamaññaṃpaccayena paccayoti.

Adhiṭṭhānākārena nissayākārena ca upakārako dhammo nissayapaccayo, tarucittakammādīnaṃ pathavīpaṭādayo viya. So “cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃ nissayapaccayena paccayo”ti evaṃ sahaajāte vuttanayeneva veditabbo. Chaṭṭho panettha koṭṭhāso “cakkhāyatanaṃ cakkhuviññāṇadhātuyā, sotaghānājivhākāyāyatanaṃ kāyaviññāṇadhātuyā taṃsampayuttakānañca

dhammānaṃ nissayapaccayena paccayo. Yaṃ rūpaṃ nissāya manodhātu ca manoviññādhātu ca vattanti, taṃ rūpaṃ manodhātuyā ca manoviññādhātuyā ca taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ nissayapaccayena paccayo”ti evaṃ vibhatto.

Upanissayapaccayoti idha pana ayaṃ tāva vacanattho - tadadhīnavuttitāya attano phalena nissito, na paṭikkhittoti nissayo. Yathā pana bhuso āyāso upāyāso, evaṃ bhuso nissayo upanissayo. Balavakāraṇassetam adhivacanaṃ. Tasmā balavakāraṇabhāvena upakārako dhammo upanissayapaccayoti veditabbo. So ārammaṇūpanissayo, anantarūpanissayo pakatūpanissayoti tividho hoti. Tattha “dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyivā uposathakammaṃ katvā taṃ garuṃ katvā paccavekkhati, pubbe suciṇṇāni garuṃ katvā paccavekkhati, jhānā vuṭṭhahitvā jhānaṃ garuṃ katvā paccavekkhati, sekkhā gotrabhuṃ garuṃ katvā paccavekkhanti, vodānaṃ garuṃ katvā paccavekkhanti, sekkhā maggā vuṭṭhahitvā maggaṃ garuṃ katvā paccavekkhanti”ti evamādinā nayena ārammaṇūpanissayo tāva ārammaṇādhīpatinā saddhiṃ nānattaṃ akatvā vibhatto. Tattha yaṃ ārammaṇaṃ garuṃ katvā cittacetāsikā uppajjanti, taṃ niyamato tesaṃ ārammaṇesu balavārammaṇaṃ hoti. Iti garukātabbamattaṭṭhena ārammaṇādhīpati, balavakāraṇaṭṭhena ārammaṇūpanissayoti evametesam nānattaṃ veditabbaṃ.

Anantarūpanissayopi “purimā purimā kusalā khandhā pacchimānaṃ pacchimānaṃ kusalānaṃ khandhānaṃ upanissayapaccayena paccayo”tiādinā nayena anantarapaccayena saddhiṃ nānattaṃ akatvāva vibhatto. Mātikānikkhepe pana nesaṃ “cakkhuviññādhātu taṃsāmpayuttakā ca dhammā manodhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ anantarapaccayena paccayo”tiādinā nayena anantarassa ca “purimā purimā kusalā dhammā pacchimānaṃ pacchimānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ upanissayapaccayena paccayo”tiādinā nayena upanissayassa ca āgatattā nikkhepaviseso atthi, sopi atthato ekībhāvameva gacchati. Evaṃ santepi attano attano anantaraṃ anurūpassa cittuppādassa pavattanasamatthātāya anantaratā purimacittassa ca pacchimacittuppādane balavatāya anantarūpanissayatā veditabbā. Yathā hi hetupaccayādīsu kañci dhammaṃ vināpi cittaṃ uppajjati, na evaṃ anantaracittaṃ, vinā cittassa uppatti nāma atthi, tasmā balavapaccayo hoti. Iti attano attano anantaraṃ anurūpacittuppādavasena anantarapaccayo, balavakāraṇavasena anantarūpanissayoti evametesam nānattaṃ veditabbaṃ.

Pakatūpanissayo pana pakato upanissayo pakatūpanissayo. Pakato nāma attano santāne nipphādito vā saddhāsīlādi; upasevito vā utubhojanādi. Pakatīyāyeva vā upanissayo pakatūpanissayo, ārammaṇānantarehi asammissoti attho. Tassa “pakatūpanissayo - saddhaṃ upanissāya dānaṃ deti, sīlaṃ samādiyati, uposathakammaṃ karoti, jhānaṃ uppādeti, vipassanaṃ uppādeti, maggaṃ uppādeti, abhiññaṃ uppādeti, samāpattiṃ uppādeti, sīlaṃ... sutam... cāgaṃ... paññaṃ upanissāya dānaṃ deti...pe... samāpattiṃ uppādeti. Saddhā... sīlaṃ... sutam... cāgo... pañña saddhāya... sīlassa... sutassa... cāgassa... paññāya upanissayapaccayena paccayo”tiādinā nayena anekappakārako pabhedo veditabbo. Iti ime saddhādayo pakatā ceva balavakāraṇaṭṭhena upanissayā cāti pakatūpanissayoti.

Paṭhamataraṃ uppajjitvā vattamānabhāvena upakārako dhammo purejātapaccayo. So pañcadvāre vatthārammaṇahadayavatthuvāsena ekādasavidho hoti. Yathāha - cakkhāyatanaṃ cakkhuviññādhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ purejātapaccayena paccayo. Sota... ghāna... jivhā... kāyāyatanaṃ, rūpāyatanaṃ,

sadda... gandha... rasa... phoṭṭhabbāyatanaṃ, kāyaviññāṇadhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ purejātapaccayena paccayo. Rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbāyatanaṃ manodhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ purejātapaccayena paccayo. Yaṃ rūpaṃ nissāya manodhātu ca manoviññāṇadhātu ca vattanti, taṃ rūpaṃ manodhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ purejātapaccayena paccayo, manoviññāṇadhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ kiñci kāle purejātapaccayena paccayo, kiñci kāle na purejātapaccayena paccayoti.

Purejātānaṃ rūpadhammānaṃ upatthambhakaṭṭhena upakārako arūpadhammo pacchājātapaccayo, gijjhapotakasarīraṇaṃ āhārāsācetanā viya. Tena vuttaṃ - “pacchājātā cittacetasiḱā dhammā purejātassa imassa kāyassa pacchājātapaccayena paccayo”ti.

Āsevanaṭṭhena anantarānaṃ paṇṇabalavabhāvāya upakārako dhammo āsevanapaccayo, ganthādīsu purimāpurimābhiyogo viya. So kusalākusalakiriyajavanavasena tividho hoti. Yathāha - purimā purimā kusalā dhammā pacchimānaṃ pacchimānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ āsevanapaccayena paccayo. Purimā purimā akusalā...pe... kiriyābyākatā dhammā pacchimānaṃ pacchimānaṃ kiriyābyākatānaṃ dhammānaṃ āsevanapaccayena paccayoti.

Cittapayogasaṅkhātena kiriyābhāvena upakārako dhammo kammāpaccayo. So nānākkhaṇikāya ceva kusalākusalācetanāya saḥajātāya ca sabbāyapi cetanāya vasena duvidho hoti. Yathāha - kusalākusalaṃ kammaṃ vipākānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ kammāpaccayena paccayo. Cetanā sampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃ samuṭṭhānānañca rūpānaṃ kammāpaccayena paccayoti.

Nirussāhasantabhāvena nirussāhasantabhāvāya upakārako vipākadhammo vipākapaccayo. So pavatte cittasamuṭṭhānānaṃ, paṭisandhiyaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ, sabbattha ca sampayuttadhammānaṃ vipākapaccayo hoti. Yathāha - vipākābyākato eko khandho tiṇṇaṃ khandhānaṃ, cittasamuṭṭhānānañca rūpānaṃ, vipākapaccayena paccayo...pe... paṭisandhikkhaṇe vipākābyākato eko khandho...pe... dve khandhā dvinnāṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ vipākapaccayena paccayo. Khandhā vatthussa vipākapaccayena paccayoti.

Rūpārūpānaṃ upatthambhakaṭṭhena upakārakā cattāro āhārā āhārapaccayo. Yathāha - kabalīkāro āhāro imassa kāyassa āhārapaccayena paccayo. Arūpino āhārā sampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamuṭṭhānānañca rūpānaṃ āhārapaccayena paccayoti. Pañhāvāre pana “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā āhārā sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ āhārapaccayena paccayo”tipi vuttaṃ.

Adhipatiyaṭṭhena upakārakā itthindriyapurisindriyavajjā vīsatiṇḍriyā indriyapaccayo. Tattha cakkhundriyādayo pañca arūpadhammānaṃyeva, sesā rūpārūpānaṃ paccayā honti. Yathāha - cakkhundriyaṃ cakkhuviññāṇadhātuyā, sota... ghāna... jivhā... kāyindriyaṃ kāyaviññāṇadhātuyā taṃsāmpayuttakānañca dhammānaṃ indriyapaccayena paccayo. Rūpajīvitindriyaṃ kaṭattārūpānaṃ indriyapaccayena paccayo. Arūpino indriyā sampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamuṭṭhānānañca rūpānaṃ indriyapaccayena paccayoti. Pañhāvāre pana “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā indriyā sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ indriyapaccayena paccayo”tipi vuttaṃ.

Upanijjhāyanaṭṭhena upakāraṇi ṭhapetvā dvipaṇcaviṇṇāṇesu kāyikasukhadukkhavedanādvayaṃ sabbānīpi kusalādhedhāni satta jhānaṅgāni jhānapaccayo. Yathāha - jhānaṅgāni jhānasampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ jhānapaccayena paccayoti. Pañhāvāre pana paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatāni jhānaṅgāni sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ jhānapaccayena paccayo”ti vuttaṃ.

Yato tato vā niyyānaṭṭhena upakāraṇi kusalādhedhāni dvādasā maggaṅgāni maggapaccayo. Yathāha - “maggaṅgāni maggasampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ maggapaccayena paccayo”ti. Pañhāvāre pana “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatāni maggaṅgāni sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ maggapaccayena paccayo”ti vuttaṃ. Na ete pana dvepi jhānamaggapaccayā yathāsaṅkhyāṃ dvipaṇcaviṇṇāṇāhetukacittesu labbhantīti veditabbā.

Ekavatthukaekārammaṇaekuppādekanīrodhasaṅkhātena sampayuttabhāvena upakāraṇi arūpadhammā sampayuttapaccayo. Yathāha - “cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃ sampayuttapaccayena paccayo”ti.

Ekavatthukādhivānupagameṇa upakāraṇi rūpino dhammā arūpīnaṃ, arūpino dhammā rūpīnaṃ vippayuttapaccayena paccayo. So sahaṇātapacchāṇātapurejātavaseṇa tividho hoti. Vuttaṇhetuṃ - sahaṇātaṃ kusalā khandhā cittaṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ vippayuttapaccayena paccayo. Pacchāṇātaṃ kusalā khandhā purejātaṃ imassa kāyassa vippayuttapaccayena paccayoti. Abyākatapadassa pana sahaṇātavibhaṇṇe “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā khandhā kaṭattārūpānaṃ vippayuttapaccayena paccayo. Khandhā vatthussa, vatthu khandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayo”ti vuttaṃ. Purejātaṃ pana cakkhundriyādivatthuvaseṇa veditabbā. Yathāha - purejātaṃ cakkhāyatanaṃ cakkhuviṇṇāṇassa...pe... kāyāyatanaṃ kāyaviṇṇāṇassa vippayuttapaccayena paccayo. Vatthu vipākābyākatānaṃ kiriyābyākatānaṃ khandhānaṃ vatthu kusalānaṃ khandhānaṃ, vatthu akusalānaṃ khandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayoti.

Paccuppannalakkhaṇena atthibhāvena tādisasseva dhammassa upatthambhakaṭṭhena upakāraṇi dhammo atthipaccayo. Tassa arūpakhandhamahābhūtanāmarūpacittacetāsikamahābhūtāyatanaṃvatthuvaseṇa sattadhā mātikā nikkhattā. Yathāha - cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃ atthipaccayena paccayo; cattāro mahābhūtā aññamaññaṃ, okkantikkhaṇe nāmarūpaṃ aññamaññaṃ, cittacetāsikā dhammā cittaṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ mahābhūtā upādārūpānaṃ, cakkhāyatanaṃ cakkhuviṇṇāṇadhātuyā...pe... kāyāyatanaṃ...pe... rūpāyatanaṃ...pe... phoṭṭhabbāyatanaṃ kāyaviṇṇāṇadhātuyā taṃsāmpayuttakānaṃ dhammānaṃ atthipaccayena paccayo. Rūpāyatanaṃ...pe... phoṭṭhabbāyatanaṃ manodhātuyā taṃsāmpayuttakānaṃ dhammānaṃ atthipaccayena paccayo. Yaṃ rūpaṃ nissāya manodhātu ca manoviṇṇāṇadhātu ca vattanti, taṃ rūpaṃ manodhātuyā ca manoviṇṇāṇadhātuyā ca taṃsāmpayuttakānaṃ dhammānaṃ atthipaccayena paccayoti. Pañhāvāre pana sahaṇātaṃ, purejātaṃ, pacchāṇātaṃ, āhāraṃ, indriyāntipi nikkhipitvā sahaṇāte tāva “eko khandho tiṇṇaṃ khandhānaṃ cittaṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ atthipaccayena paccayo”tiādinā nayeṇa niddeso kato. Purejāte purejātānaṃ cakkhādīnaṃ vaseṇa

niddeso kato. Pacchājāte purejātassa imassa kāyassa pacchājātānaṃ cittacetāsikānaṃ paccayavasena niddeso kato. Āhārindriyesu pana “kabalīkaro āhāro imassa kāyassa atthipaccayena paccayo. Rūpajīvitindriyaṃ kaṭattārūpānaṃ atthipaccayena paccayo”ti evaṃ niddeso katoti.

Attano anantaraṃ uppajjamānānaṃ arūpadhammānaṃ pavattiokāsassa dānena upakārakā samanantaraniruddhā arūpadhammā natthipaccayo. Yathāha - samanantaraniruddhā cittacetāsikā dhammā paṭuppannānaṃ cittacetāsikānaṃ dhammānaṃ natthipaccayena paccayoti.

Te eva vigatabhāvena upakārakattā vigatapaccayo. Yathāha - samanantaravigatā cittacetāsikā dhammā paṭuppannānaṃ cittacetāsikānaṃ dhammānaṃ vigatapaccayena paccayoti.

Atthipaccayadhammā eva avigatabhāvena upakārakattā avigatapaccayoti veditabbā. Desanāvilāsenā pana tathā vinetabbaveneyyavasena vā ayaṃ duko vutto; sahetukadukaṃ vatvāpi hetusampayuttaduko viyāti.

Imesu pana catuvīsatiyā paccayesu asammohatthaṃ -

Dhammato kālato ceva, nānappakārabhedato;
Paccayuppannato ceva, viññātabbo vinicchayo.

Tattha dhammatoti - imesu hi paccayesu hetupaccayo tāva nāmarūpadhammesu nāmadhammekadeso. Ārammaṇapaccayo saddhiṃ paññattiyā ca abhāvena sabbepi nāmarūpadhammā. Adhipatipaccaye saha-jātādhipati nāmadhammekadeso, tathā kammajhānamaggapaccayā. Ārammaṇādhipati sabbepi garukātabbā ārammaṇadhammā.

Anantarasamanantarapacchājātaāsevanavipākasampayuttanattvivigatapaccayā nāmadhammāva. Nibbānassa saṅgahitattā nāmadhammekadesotipi vattuṃ vaṭṭati. Purejātapaccayo rūpekadeso. Sesā yathālābhavasena nāmarūpadhammāti evaṃ tāvettha dhammato viññātabbo vinicchayo.

Kālatoti -

Paccuppannāva hontettha, paccayā dasa pañca ca;
Atitā eva pañceko, te kāle dvepi nissito;
Tayo tikālikā ceva, vimuttā cāpi kālatoti.

Etesu hi hetupaccayo saha-jātaaññamaññanissayapurejātapacchājātavipākaāhāraindriyajhānamaggasampayuttavippayuttaatthivigatapaccayoti ime pannarasa paccayā paccuppannadhammāva honti. Anantarapaccayo samanantaraāsevananattvivigatapaccayoti ime pañca atitāyeva honti. Eko pana kammapaccayo, so paccuppannātīte dvepi kāle nissito hoti. Sesā ārammaṇapaccayo adhipatipaccayo upanissayapaccayoti ime tayo paccayā tekālikāpi honti, paññattiyā saddhiṃ nibbānassa saṅgahitattā kālavimuttāpīti. Evamettha kālatopi viññātabbo vinicchayo.

Nānappakārabhedato paccayuppannatoti imesaṃ pana dvinnāṃ padānaṃ attho niddesavāre āvibhavissatīti.

Paccayuddesavaṇṇanā.

Paccayaniddeso

1. Hetupaccayaniddesavaṇṇanā

1. Idāni sabbepi te paccaye uddiṭṭhapaṭipāṭiyā niddisitvā dassetuṃ hetupaccayoti hetū hetusampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ hetupaccayena paccayotiādīmāha. Tattha hetupaccayoti catuvīsatiyā paccayesu nikkhittapaṭipāṭiyā sabbapaṭhamam bhājetabbassa paduddhāro. Sesapaccayesupi imināva nayena paṭhamam bhājetabbapadam uddharitvā vissajjanaṃ katanti veditabbaṃ. Ayaṃ panettha sambandho - yo paccayuddese hetupaccayoti uddiṭṭho, so niddesato “hetū hetusampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamutṭhānānaṃ rūpānaṃ hetupaccayena paccayo”ti evaṃ veditabbo. Iminā upāyena sabbapaccayesu bhājetabbassa padassa vissajjanena saddhiṃ sambandho veditabbo.

Idāni hetū hetusampayuttakānanti ettha “hetusampayuttakāna”nti avatvā “hetū hetusampayuttakāna”nti kasmā vuttanti? Paccayassa ceva paccayuppannānaṃ vavatthāpanato. Hetusampayuttakānanti hi vutte hetunā sampayuttakānaṃ hetupaccayena paccayoti attho bhaveyya. Evaṃ sante asuko nāma dhammo hetupaccayena paccayoti paccayavavatthānaṃ na paññāyeyya. Athāpi hetunā sampayuttakānaṃ hetusampayuttakānanti attham aggahetvāva yesam kesañci sampayuttakānaṃ hetū hetupaccayena paccayoti attho bhaveyya, evaṃ sante hetunā vippayuttā cakkhuviññāṇādayopi sampayuttakāyeva, hetunā sampayuttā kusalādayopi. Tattha ayaṃ hetu asukassa nāma sampayuttakadhammassa paccayoti paccayuppannavavatthānaṃ na paññāyeyya. Tasmā paccayañceva paccayuppannaṃ vavatthāpento “hetū hetusampayuttakāna”nti āha. Tassattho - hetusampayuttakānaṃ kusalādidhammānaṃ yo hetu sampayuttako, so hetupaccayena paccayoti. Tatrāpi “paccayo”ti avatvā “hetupaccayenā”ti vacanaṃ hetuno aññathā paccayabhāvapaṭisedhanattham. Ayañhi hetu hetupaccayenāpi paccayo hoti, saḥajātāpaccayenāpi. Tatrāssa yvāyaṃ saḥajātāpaccayavasena aññathāpi paccayabhāvo, tassa paṭisedhanattham hetupaccayenāti vuttaṃ. Evaṃ sante “taṃsampayuttakāna”nti avatvā kasmā “hetusampayuttakāna”nti vuttanti? Niddisitabbassa apākaṭattā. Taṃsampayuttakānanti hi vutte yena te taṃsampayuttakā nāma honti, ayaṃ nāma soti niddisitabbo apākaṭo. Tassa apākaṭattā yena sampayuttā te taṃsampayuttakāti vuccanti, taṃ sarūpatova dassetuṃ “hetusampayuttakāna”nti vuttaṃ.

Taṃsamutṭhānānanti ettha pana niddisitabbassa pākaṭattā taṃ-gaṇaṃ kataṃ. Ayañhettha attho - te hetū ceva hetusampayuttakā ca dhammā samutṭhānaṃ etesanti taṃsamutṭhānāni. Tesam taṃsamutṭhānānaṃ, hetuto ceva hetusampayuttadhammehi ca nibbattānanti attho. Iminā cittasamutṭhānarūpaṃ gaṇhāti. Kiṃ pana taṃ cittato aññenapi samutṭhātīti? Āma, samutṭhāti. Sabbepi hi cittacetasikā ekato hutvā rūpaṃ samutṭhāpenti. Lokiyadhammadesanāyaṃ pana cittassa adbhāvato tathāvidham rūpaṃ cittasamutṭhānanti vuccati. Tenevāha cittacetasikā dhammā cittasamutṭhānānaṃ rūpānaṃ saḥajātapaccayena paccayoti.

Yadi evaṃ idhāpi “taṃsamutṭhānāna”nti avatvā cittasamutṭhānānanti kasmā na vuttanti? Acittasamutṭhānānampi saṅgaṇhanato. Pañhāvārasmiñhi “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākātā hetū sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca

rūpānaṃ hetupaccayena paccayoti āgataṃ”. Tassa saṅgaṇhanatthaṃ idha cittasamuṭṭhānānanti avatvā taṃsamuṭṭhānānanti vuttaṃ. Tassattho - cittajarūpaṃ ajanayamānāpi te hetū hetusampayuttakā dhammā saḥajātādipaccayavasena samuṭṭhānaṃ etesanti taṃsamuṭṭhānāni. Tesam taṃsamuṭṭhānānaṃ pavatte cittajānaṃ paṭisandhiyañca kaṭattārūpānampi hetū hetupaccayena paccayoti. Iminā upāyena aññesupi taṃsamuṭṭhānānanti āgataṭṭhānesu attho veditabbo.

Kasmā panāyaṃ hetu paṭisandhiyameva kaṭattārūpānaṃ hetupaccayo hoti, na pavatteti? Paṭisandhiyaṃ kammajarūpānaṃ cittapaṭibaddhavuttitāya. Paṭisandhiyañhi kammajarūpānaṃ cittapaṭibaddhā pavatti, cittavasena uppajjanti ceva tiṭṭhanti ca. Tasmīñhi khaṇe cittaṃ cittajarūpaṃ janetuṃ na sakkoti, tānapi vinā cittaena uppajjitum vā ṭhātuṃ vā na sakkonti. Tenevāha - “viññāṇapaccayā nāmarūpaṃ, tasmīṃ patiṭṭhite viññāṇe nāmarūpassa avakkanti hoti”ti. Pavattiyaṃ pana tesam citte vijjamānēpi kammapaṭibaddhāva pavatti, na cittapaṭibaddhā. Avijjamāne cāpi citte nirodhasamāpannānaṃ uppajjantiyeva.

Kasmā pana paṭisandhikkhaṇe cittaṃ cittajarūpaṃ janetuṃ na sakkotīti? Kammavegakkhittatāya ceva appatiṭṭhitavattutāya ca dubbalattā. Tañhi tadā kammavegakkhittaṃ apurejātavattukattā ca appatiṭṭhitavattukanti dubbalaṃ hoti. Tasmā papāte patitamatto puriso kiñci sippaṃ kātuṃ viya rūpaṃ janetuṃ na sakkoti; kammajarūpameva panassa cittasamuṭṭhānarūpaṭṭhāne tiṭṭhati. Tañca kammajarūpasseva bījaṭṭhāne tiṭṭhati. Kammaṃ panassa khettsadisam, kilesā āpasadisā. Tasmā santēpi khette āpe ca paṭhamuppattiyaṃ bījānubhāvena rukkhuppatti viya paṭisandhikkhaṇe cittānubhāvena rūpakāyassa uppatti. Bīje pana vigatēpi pathaviāpānubhāvena rukkhassa uparūpari pavatti viya; vinā cittaena kammato va kaṭattārūpānaṃ pavatti hotīti veditabbā. Vuttampi cetam - “kammaṃ khettaṃ viññāṇaṃ bījaṃ taṇhā sneho”ti.

Ayañca panattho okāsavaseneva gahetabbo. Tayo hi okāsā - nāmokāso, rūpokāso, nāmarūpokāso. Tattha arūpabhavo nāmokāso nāma. Tatra hi hadayavattumattampi rūpapaccayaṃ vinā arūpadhammāva uppajjanti. Asaññabhavo rūpokāso nāma. Tatra hi paṭisandhicittamattampi arūpapaccayaṃ vinā rūpadhammāva uppajjanti. Pañcavokārabhavo nāmarūpokāso nāma. Tatra hi vatthurūpamattampi vinā paṭisandhiyaṃ arūpadhammā, paṭisandhicittañca vinā kammajāpi rūpadhammā nuppajjanti. Yuganaddhāva rūpārūpānaṃ uppatti. Yathā hi sassāmi ke sarājake gehe sadvārapālake rājāṇattim vinā paṭhamappaveso nāma natthi, aparabhāge pana vināpi āṇattim purimāṇattiānubhāveneva hoti, evameva pañcavokāre paṭisandhiviññāṇarājassa saḥajātādipaccayatam vinā rūpassa paṭisandhivasena paṭhamuppatti nāma natthi. Aparabhāge pana vināpi paṭisandhiviññāṇassa saḥajātādipaccayānubhāvaṃ purimānubhāvavasena laddhappavesassa kammato pavatti hoti. Asaññabhavo pana yasmā arūpokāso na hoti, tasmā tattha vināva arūpapaccayā asaṇṇokāsattā rūpaṃ pavattati, assāmi ke suññagehe attano gehe ca purisassa paveso viya. Arūpabhavopi yasmā rūpokāso na hoti, tasmā tattha vināva rūpapaccayā aññokāsattā arūpadhammā pavattanti. Pañcavokārabhavo pana rūpārūpokāso natthettha arūpapaccayaṃ vinā paṭisandhikkhaṇe rūpānaṃ uppattīti. Iti ayaṃ hetu paṭisandhiyameva kaṭattārūpānaṃ paccayo hoti, na pavatteti.

Nanu “hetū saḥajātānaṃ hetupaccayena paccayoti vutte sabbopi ayamatto gahito hoti, atha kasmā “hetusampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamuṭṭhānānañca

rūpāna''nti idaṃ gahitanti? Pavattiyaṃ kaṭattārūpādīnaṃ paccayabhāvapaṭibāhanato. Evañhi sati yāni pavattiyaṃ hetunā saha ekakkhaṇe kaṭattārūpāni ceva utuāhārasamuṭṭhānāni ca jāyanti, tesampi hetū hetupaccayoti āpajjeyya, na ca so tesam paccayo. Tasmā tesam paccayabhāvassa paṭibāhanatthametaṃ gahitanti veditabbaṃ.

Idāni ''nānappakārabhedato paccayuppannato''ti imesaṃ padānaṃ vasenettha viññātabbo vinicchayo. Tesu nānappakārabhedatoti ayañhi hetu nāma jātito kusalākusalavipākakiriyabhedato catubbidho. Tattha kusalahetu bhūmantarato kāmāvacarādibhedena catubbidho, akusalahetu kāmāvacarova vipākahetu kāmāvacarādibhedena catubbidho, kiriyahetu kāmāvacaro rūpāvacaro arūpāvacaroti tividho. Tattha kāmāvacarakusalahetu nāmato alobhādivasena tividho. Rūpāvacarādikusalahetūsupi eseṃ nayo. Akusalahetu lobhādivasena tividho. Vipākakiriyahetū pana alobhādivasena tayo tayo honti. Taṃtaṃcittasampayogavasena pana tesam tesam hetūnaṃ nānappakārabhedoyevāti evaṃ tāvettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Paccayuppannatoti iminā paccayena ime dhammā uppajjanti, imesaṃ nāma dhammānaṃ ayaṃ paccayoti evampi viññātabbo vinicchayoti attho. Tattha imasmiṃ tāva hetupaccaye kāmāvacarakusalahetu kāmabhavarūpabhavesu attanā sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca hetupaccayo hoti, arūpabhava sampayuttadhammānaṃyeva. Rūpāvacarakusalahetu kāmabhavarūpabhavesuyeva sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca hetupaccayo. Arūpāvacarakusalahetu kāmāvacarakusalahetusadisova. Tathā apariyāpannakusalahetu, tathā akusalahetu. Kāmāvacaravipākahetu pana kāmabhavasmiṃyeva attanā sampayuttadhammānaṃ, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpānaṃ, pavatte cittasamuṭṭhānarūpānañca hetupaccayo. Rūpāvacaravipākahetu rūpabhava vuttappakāraññeva hetupaccayo. Arūpāvacaravipākahetu arūpabhava sampayuttakānaññeva hetupaccayo. Apariyāpannavipākahetu kāmabhavarūpabhavesu sampayuttakānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca arūpabhava arūpadhammānaññeva hetupaccayo. Kiriyahetūsu pana tebhūmakesupi kusalahetusadisova paccayoti. Evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Hetupaccayaniddesavaṇṇanā.

2. Ārammaṇapaccayaniddesavaṇṇanā

2. Ārammaṇapaccayaniddese rūpāyatananti rūpasāṅkhātāṃ āyatanaṃ. Sesesupi eseṃ nayo. Cakkhuviññādhātuyāti cakkhuviññāsaṅkhātāya dhātuyā. Sesapadesupi eseṃ nayo. Taṃsampayuttakānanti tāya cakkhuviññādhātuyā sampayuttakānaṃ tiṇṇaṃ khandhānaṃ, sabbesampi cakkhupasādavattukānaṃ catunnaṃ khandhānaṃ rūpāyatanāṃ ārammaṇapaccayena paccayoti attho. Ito paresupi eseṃ nayo. Manodhātuyāti sasampayuttadhammāya tividhāyapi manodhātuyā rūpāyatanādīni pañca ārammaṇapaccayena paccayo, no ca kho ekakkhaṇe. Sabbe dhammāti etāni ca rūpāyatanādīni pañca avasesā ca sabbepi ñeyyadhammā imā cha dhātuyo ṭhapetvā sesāya sasampayuttadhammāya manoviññādhātuyā ārammaṇapaccayena paccayoti attho. Yaṃ yaṃ dhammaṃ ārabbhāti iminā ye ete etāsaṃ sattannaṃ viññādhātūnaṃ ārammaṇadhammā

vuttā, te tāsāṃ dhātūnaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakkhaṇeaya
ārammaṇapaccayo hontīti dīpeti. Evaṃ hontāpi ca na ekato honti, yaṃ yaṃ ārabha
ye ye uppajjanti, tesāṃ tesāṃ te te visuṃ visuṃ ārammaṇapaccayo hontītipi dīpeti.
Uppajjantīti idaṃ yathā najjo sandanti, pabbatā tiṭṭhantīti sabbakālasaṅghavasena,
evaṃ vuttanti veditabbaṃ. Tena yepi ārabha ye uppajjimsu, yepi uppajjissanti, te
sabbe ārammaṇapaccayeneva uppajjimsu ca uppajjissanti cāti siddhaṃ hoti.
Cittacetāsikā dhammāti idaṃ “ye ye dhammā”ti vuttānaṃ sarūpato nidassanaṃ. Te
te dhammāti te te ārammaṇadhammā. Tesāṃ tesanti tesāṃ tesāṃ
cittacetāsikadhammānaṃ. Ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā.

Idaṃ pana ārammaṇaṃ nāma rūpārammaṇaṃ
saddagandharasaphoṭṭhabbadhammārammaṇanti koṭṭhāsato chabbidhaṃ hoti.
Tattha ṭhapetvā paññattiṃ avasesaṃ bhūmito kāmāvacaraṃ...pe... apariyāpannanti
catubbidhaṃ hoti. Tattha kāmāvacaraṃ kusalākusalavipākakiriyarūpabhedato
pañcavidhaṃ; rūpāvacaraṃ kusalavipākakiriyato tividhaṃ, tathā arūpāvacaraṃ,
apariyāpannaṃ kusalavipākanibbānavasena tividhaṃ hoti. Sabbameva vā etaṃ
kusalākusalavipākakiriyarūpanibbānapaññattibhedato sattavidhaṃ hoti. Tattha
kusalaṃ bhūmibhedato catubbidhaṃ hoti, akusalaṃ kāmāvacarameva, vipākaṃ
catubhūmaṃ, kiriyaṃ tibhūmaṃ, rūpaṃ ekabhūmaṃ kāmāvacarameva,
nibbānampi ekabhūmaṃ apariyāpannameva, paññatti bhūmiviniṃuttāti evamettha
nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panetasmiṃ ārammaṇe kāmāvacarakusalārammaṇaṃ
kāmāvacarakusalassa, rūpāvacarakusalassa, akusalassa, kāmāvacaravipākassa,
kāmāvacarakiriyassa, rūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ rāsīnaṃ
ārammaṇapaccayo hoti. Rūpāvacarakusalārammaṇaṃ tesu chasu rāsīsu
kāmāvacaravipākavajjānaṃ pañcannaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti.
Arūpāvacarakusalārammaṇaṃ kāmāvacarakusalassa, rūpāvacarakusalassa,
arūpāvacarakusalassa, akusalassa, arūpāvacaravipākassa, kāmāvacarakiriyassa,
rūpāvacarakiriyassa, arūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ aṭṭhannaṃ rāsīnaṃ
ārammaṇapaccayo hoti. Apariyāpannakusalārammaṇaṃ kāmāvacararūpāvacarato
kusalakiriyānameva ārammaṇapaccayo hoti. Akusalārammaṇaṃ
kāmāvacararūpāvacarakusalassa, akusalassa, kāmāvacaravipākassa,
kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo
hoti.

Kāmāvacaravipākārammaṇaṃ kāmāvacararūpāvacarakusalassa, akusalassa,
kāmāvacaravipākassa, kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ
rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Rūpāvacaravipākārammaṇaṃ
kāmāvacararūpāvacarakusalassa, akusalassa, kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti
imesaṃ pañcannaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti.
Arūpāvacaravipākārammaṇampi imesaṃyeva pañcannaṃ rāsīnaṃ
ārammaṇapaccayo hoti. Apariyāpannavipākārammaṇaṃ
kāmāvacararūpāvacarakusalakiriyānaññeva ārammaṇapaccayo hoti.

Kāmāvacarakiriyārammaṇaṃ kāmāvacararūpāvacarakusalassa, akusalassa,
kāmāvacaravipākassa, kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ
rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Rūpāvacarakiriyārammaṇaṃ imesu chasu rāsīsu
kāmāvacaravipākavajjānaṃ pañcannaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti.
Arūpāvacarakiriyārammaṇaṃ tesāṃ pañcannaṃ arūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ

channaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Catusamuṭṭhānaṃ rūpakkhandhasaṅkhātaṃ rūpārammaṇaṃ kāmāvacararūpāvacarakusalassa akusalassa kāmāvacaravipākassa kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Nibbānārammaṇaṃ kāmāvacararūpāvacarakusalassa, apariyāpannato kusalavipākassa, kāmāvacararūpāvacarakiriyassa cāti imesaṃ channaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Rūpāvacarakusalakiriyānaṃ keci nicchanti, taṃ yuttito upadhāretabbaṃ. Nānappakāraṃ pana paññattīārammaṇaṃ tebhūmakakusalassa, akusalassa, rūpāvacaravipākassa, arūpāvacaravipākassa, tebhūmakakiriyassa cāti imesaṃ navannaṃ rāsīnaṃ ārammaṇapaccayo hoti. Tattha yaṃ yaṃ ārammaṇaṃ yesaṃ yesaṃ paccayo, te te taṃtaṃpaccayuppannā nāma hontīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Ārammaṇapaccayaniddesavaṇṇanā.

3. Adhipatipaccayaniddesavaṇṇanā

3. Adhipatipaccayaniddese chandādhīpatīti chandasāṅkhāto adhipati. Chandaṃ dhuraṃ katvā chandaṃ jeṭṭhakaṃ katvā cittupattikāle uppannassa kattukamyatāchandassetāṃ nāmaṃ. Sesesupi eseṃ nayo. Kasmā pana yathā hetupaccayaniddese hetū hetusampayuttakāna’nti vuttaṃ, evamidha “adhipatī adhipatisampayuttakānanti avatvā “chandādhīpati chandasampayuttakāna’ntiādīnā nayena desanā katāti? Ekakkhaṇe abhāvato. Purimanayasmiñhi dve tayo hetū ekakkhaṇepi hetupaccayo honti mūlaṭṭhena. Upakāraṃ abhāvassa avijahanato. Adhipati pana jeṭṭhakaṭṭhena upakāraṃ, na ca ekakkhaṇe bahū jeṭṭhaka nāma honti. Tasmā ekato uppannānampi nesaṃ ekakkhaṇe adhipatipaccayabhāvo natthi. Tassa adhipatipaccayabhāvassa ekakkhaṇe abhāvato idha evaṃ desanā katāti.

Evaṃ saha-jātādhīpatiṃ dassetvā idāni ārammaṇādhīpatiṃ dassetuṃ yaṃ yaṃ dhammaṃ garuṃ katvātiādī āradhamaṃ. Tattha yaṃ yaṃ dhammanti yaṃ yaṃ ārammaṇādhamaṃ. Garuṃ katvāti garukāracittikāravasena vā assādasena vā garuṃ bhāriyaṃ laddhabbaṃ avijahitabbaṃ anavaññātaṃ katvā. Te te dhammāti te te garukātabbadhammā. Tesāṃ tesanti tesāṃ tesāṃ garukāradhammānaṃ. Adhipatipaccayenāti ārammaṇādhīpatipaccayena paccayo hotīti ayaṃ tāvettha pālīvaṇṇanā.

Ayaṃ pana adhipati nāma saha-jātārammaṇavasena duvidho. Tattha saha-jāto chandādivasena catubbidho. Tesu ekeko kāmāvacarādivasena bhūmito catubbidho. Tattha kāmāvacaro kusalākusalakiriyavasena tividho. Akusalaṃ patvā panettha vīmaṃsādhīpati na labbhati. Rūpārūpāvacaro kusalakiriyavasena duvidho, apariyāpanno kusalavipākavasena duvidho. Ārammaṇādhīpati pana jātibhedato kusalākusalavipākakiriyarūpanibbānānaṃ vasena chabbidhoti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha saha-jātādhīpatiṃhi tāva kāmāvacarakusalakiriyasaṅkhāto adhipati duhetukatihetukesu cittuppādesu chandādīnaṃ aññataraṃ jeṭṭhakaṃ katvā upattikāle attanā sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca adhipatipaccayo hoti. Rūpāvacarakusalakiriyasaṅkhātepi eseṃ nayo. Ayaṃ pana ekanteneva labbhati. Na hi te dhammā saha-jātādhīpatiṃ vinā uppajanti. Arūpāvacarakusalakiriyasaṅkhāto pana pañcavokāre rūpāvacaraadhipatisadisova

catuvokāre pana sampayuttadhammānaññeva adhipatipaccayo hoti. Tathā tatthuppanno sabbopi kāmāvacarādhīpati. Apariyāpanno kusalatopi vipākatopi pañcavokāre ekanteneva sampayuttadhammānaññeva cittasamuṭṭhānarūpānañca adhipatipaccayo hoti, catuvokāre arūpadhammānaññeva. Akusalo kāmabhava micchattaniyatacittesu ekanteneva sampayuttakānaññeva cittasamuṭṭhānarūpānañca adhipatipaccayo hoti. Aniyato kāmabhavarūpabhavesu attano adhipatikāle tesaññeva. Arūpabhava arūpadhammānaññeva adhipatipaccayo hoti. Ayaṃ tāva sahaṃjātādhīpatimhi nayo.

Ārammaṇādhīpatimhi pana kāmāvacarakusalo ārammaṇādhīpati kāmāvacarakusalassa lobhasahagatākusalassāti imesaṃ dvinnāṃ rāsīnaṃ ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Rūpāvacarārūpāvacarepi kusalārammaṇādhīpatimhi eseva nayo. Apariyāpannakusalo pana ārammaṇādhīpati kāmāvacarato ñāṇasampayuttakusalassa ceva ñāṇasampayuttakiriyassa ca ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Akusalo pana ārammaṇādhīpati nāma lobhasahagatacittuppādo vuccati. So lobhasahagatākusalasseva ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Kāmāvacaro pana vipākārammaṇādhīpati lobhasahagatākusalasseva ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Tathā rūpāvacarārūpāvacaravipākārammaṇādhīpati. Lokuttaro pana vipākārammaṇādhīpati kāmāvacarato ñāṇasampayuttakusalakiriyānaññeva ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Kāmāvacarādibhedato pana tividhopi kiriyārammaṇādhīpati lobhasahagatākusalasseva ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Catusamuṭṭhānikarūpasaṅkhāto rūpakkhandho ārammaṇādhīpati lobhasahagatākusalasseva ārammaṇādhīpatipaccayo hoti. Nibbānaṃ kāmāvacarato ñāṇasampayuttakusalassa ñāṇasampayuttakiriyassa lokuttarakusalassa lokuttaravipākassa cāti imesaṃ catunnaṃ rāsīnaṃ ārammaṇādhīpatipaccayo hotīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Adhipatipaccayaniddesavaṇṇanā.

4. Anantarapaccayaniddesavaṇṇanā

4. Anantarapaccayaniddese manodhātuyāti vipākamanodhātuyā. Manoviññādhātuyāti santīraṇakiccāya ahetukavipākamanoviññādhātuyā. Tato paraṃ pana voṭṭhabbanajavanatadārammaṇabhavaṅgakiccā manoviññādhātuyo vattabbā siyumaṃ, tā avuttāpi imināva nayena veditabbāti nayaṃ dassetvā desanā saṅkhittā. “Purimā purimā kusalā dhammā”tiādi ke ca chaṭṭhanaye tā saṅgahitātipi idha na vuttāti veditabbā. Tattha purimā purimāti chasu dvāresupi anantarātītā kusalajavanadhammā daṭṭhabbā. Pacchimānaṃ pacchimānanti anantarauppajjamānaññeva. Kusalananti sadisakusalānaṃ. Abyākatānanti idaṃ pana kusalanantaraṃ tadārammaṇabhavaṅgaphalasamāpattivaseṇa vuttaṃ. Akusalamūlake abyākatānanti tadārammaṇabhavaṅgasāṅkhātānaññeva. Abyākatamūlake abyākatānanti āvajjanajavanavasena vā bhavaṅgavasena vā pavattānaṃ kiriyavipākābyākatānaṃ kiriyamanodhātuto paṭṭhāya pana yāva voṭṭhabbanakiccā manoviññādhātu, tāva pavattesu vīthiccittesupi ayaṃ nayo labbhateva. Kusalananti pañcadvāre voṭṭhabbanānantarānaṃ manodvāre āvajjanāntarānaṃ paṭhamajavanakusalānaṃ. Akusalananti padepi eseva nayo. Yesaṃ yesanti idaṃ sabbesampi anantarapaccayadhammānaṃ. Saṅkhepalakkhaṇanti ayaṃ tāvettha pālīvaṇṇanā.

Ayaṃ pana anantarapaccayo nāma ṭhapetvā nibbānaṃ catubhūmako arūpadhammarāsiyevāti veditabbo. So jātivasena kusalākusalavipākakiriyato catudhā bhijjati. Tattha kusalo kāmāvacarādibhedato catubbidho hoti, akusalo kāmāvacarova vipāko catubhūmako, kiriyānantarapaccayo pana te bhūmakoti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evam bhinne panettha kāmāvacarakusalo attanā sadisasseva kāmāvacarakusalassa anantarapaccayo hoti. Ñāṇasampayuttakāmāvacarakusalo pana rūpāvacarakusalassa arūpāvacarakusalassa lokuttarakusalassāti imesaṃ tiṇṇaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Kāmāvacarakusalo ca kāmāvacaravipākassa, rūpāvacarārūpāvacaravipākassa, ñāṇasampayutto lokuttaravipākassāpīti imesaṃ catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Rūpāvacarakusalo rūpāvacarakusalassa, ñāṇasampayuttakāmāvacaravipākassa, rūpāvacaravipākassāti imesaṃ tiṇṇaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Arūpāvacarakusalo tesam dvinnaṃ vipākānaṃ attano kusalassa vipākassa cāti avisesena catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Visesena panettha nevasaññānāsaññāyatanakusalo anāgāmiphalaśāṅkhātassa lokuttaravipākassapi anantarapaccayo hoti. Lokuttarakusalo lokuttaravipākasseva anantarapaccayo hoti. Akusalo avisesena akusalassa ceva kusalākusalavipākassa ca. Visesena panettha sukhamajjhattavedanāsampayutto akusalo rūpāvacarārūpāvacaravipākassāpīti imesaṃ catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti.

Kāmāvacaravipākassa ñāṇasampayutto vā ñāṇavippayutto vā vipāko kāmāvacarakiriyāvajjanassa, ñāṇasampayuttavipāko panettha paṭisandhivasena uppajjamānassa rūpāvacarārūpāvacaravipākassāpīti imesaṃ catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Rūpāvacaravipāko sahetukakāmāvacaravipākassa rūpāvacarārūpāvacaravipākassa kāmāvacarakiriyāvajjanassāti imesaṃ catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Arūpāvacaravipāko tihetukakāmāvacaravipākassa arūpāvacaravipākassa kāmāvacarakiriyāvajjanassāti tiṇṇaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Lokuttaravipāko tihetukakāmāvacaravipākassa rūpāvacarārūpāvacaralokuttaravipākassāti catunnaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti.

Kāmāvacarakiriyam kāmāvacarakusalākusalassa catubhūmakavipākassa tebhūmakakiriyassāti navannaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Rūpāvacarakiriyam tihetukakāmāvacaravipākassa rūpāvacaravipākassa rūpāvacarakiriyassāti tiṇṇaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hoti. Arūpāvacarakiriyam tihetukakāmāvacaravipākassa rūpāvacarārūpāvacaralokuttaravipākassa arūpāvacarakiriyassāti pañcannaṃ rāsīnaṃ anantarapaccayo hotīti. Evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Anantarapaccayaniddesavaṇṇanā.

5. Samanantarapaccayaniddesavaṇṇanā

5. Samanantarapaccayaniddesopi iminā samānagatikova. Ime pana dve paccayā mahāvitthārā, tasmā sabbacittupattivasena tesam upaparikkhitvā vitthāro gahetabboti.

Samanantarapaccayaniddesavaṇṇanā.

6. Sahajātapaccayaniddesavaṇṇanā

6. Sahajātapaccayaniddese aññamaññanti añño aññassa. Iminā etesaṃ dhammānaṃ ekakkhaṇe paccayabhāvañceva paccayuppannabhāvañca dīpeti. Okkantikkhaṇeti pañcavokārabhave paṭisandhikkhaṇe. Tasmiñhi khaṇe nāmarūpaṃ okkantaṃ viya pakkhandantaṃ viya paralokato imaṃ lokaṃ āgantvā pavisantaṃ viya uppajjati, tasmā so khaṇo “okkantikkhaṇo”ti vuccati. Ettha ca rūpanti hadayavatthumattameva adhippetam. Tañhi nāmassa, nāmañca tassa aññamaññaṃ saajātapaccayaṭṭhaṃ pharati. Cittacetāsikāti pavattiyam cattāro khandhā. Sahajātapaccayenāti ettha cittasamuṭṭhānarūpā cittacetāsikānaṃ paccayaṭṭhaṃ na pharanti, tasmā “aññamañña”nti na vuttaṃ. Tathā upādārūpā bhūtānaṃ. Rūpino dhammā arūpīnaṃ dhammānanti hadayavatthu catunnaṃ khandhānaṃ. Kiñci kāleti kismiñci kāle. Sahajātapaccayenāti paṭisandhiṃ sandhāya vuttaṃ. Na saajātapaccayenāti pavattiṃ sandhāya vuttaṃ.

Ayaṃ pana ‘cattāro khandhā arūpino aññamaññaṃ saajātapaccayena paccayo’ti evaṃ chahi koṭṭhāsehi ṭhito. Tattha tayo koṭṭhāsā aññamaññavasena vuttā, tayo na aññamaññavasena. Tattha paṭhamakoṭṭhāse arūpameva paccayo ceva paccayuppannañca, dutiye rūpameva, tatiye nāmarūpaṃ, catutthe paccayo arūpaṃ, paccayuppannaṃ rūpaṃ; pañcame paccayopi paccayuppannampi rūpameva; chaṭṭhe paccayo rūpaṃ, paccayuppannaṃ arūpanti ayaṃ tāvettha pālivaṇṇanā.

Ayaṃ pana saajātapaccayo jātivasena kusalo akusalo vipāko kiriyaṃ rūpanti pañcadhā bhijjati. Tattha kusalo bhūmito catubbidho hoti, akusalo ekavidhova vipāko catubbidho, kiriyaśāṅkhāto tividho, rūpaṃ ekavidhaṃ kāmāvacaramevāti evaṃ tāvettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha catubhūmakampi kusalaṃ pañcavokārabhave attanā sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca saajātapaccayo hoti, tathā akusalaṃ. Yaṃ panettha arūpe uppajjati, taṃ arūpadhammānaṃyeva saajātapaccayo hoti.

Kāmāvacararūpāvacaravipākaṃ cittasamuṭṭhānarūpassa ceva sampayuttadhammānañca saajātapaccayo hoti. Yaṃ panettha rūpaṃ na samuṭṭhāpeti, taṃ sampayuttadhammānaññeva. Yaṃ paṭisandhiyaṃ uppajjati, taṃ kaṭattārūpānañcāpi saajātapaccayo hoti. Arūpāvacaravipākaṃ sampayuttadhammānaññeva. Lokuttaravipākaṃ pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca, catuvokāre arūpānaññeva. Kāmāvacaraarūpāvacarakiriyā pañcavokāre sampayuttakānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca saajātapaccayo hoti, catuvokāre arūpānaññeva. Rūpāvacarakiriyā sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpānañca ekantena saajātapaccayo hoti.

Catusamuṭṭhānikassa rūpassa kammamuṭṭhānarūpe ekaṃ mahābhūtaṃ tiṇṇaṃ, tīṇi ekassa, dve dvinnaṃ mahābhūtānaṃ, mahābhūtā upādārūpassa saajātapaccayena paccayo. Kāmāvacararūpāvacarapaṭisandhikkhaṇe vatthurūpaṃ vipākakkhandhānaṃ saajātapaccayena paccayo. Utucittāhārasamuṭṭhānesu pana mahābhūtāni aññamaññañceva upādārūpassa ca saajātapaccayena paccayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Sajātapaccayaniddesavaṇṇanā.

7. Aññamaññapaccayaniddesavaṇṇanā

7. Aññamaññapaccayaniddese sahaḷātapaccayaniddesassa purimānaṃ tiṇṇaṃ koṭṭhāsānaṃ vasena pāḷi āgatā. Tassā tattha vuttasadisāva vaṇṇanāti puna na gahitā. Ayampi ca aññamaññapaccayo jātivasena kusalo akusalo vipāko kiriyaṃ rūpanti pañcadhā bhinno. Tattha kusalo bhūmito catubbidho. Sabbamaṃ purimasadisamevāti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha sabbampi catubhūmakamaṃ kusalaṃ attanā sampayuttadhammānaṃ aññamaññapaccayena paccayo. Tathā akusalaṃ. Vipāke pana kāmāvacararūpāvacaravipākaṃ paṭisandhiyaṃ vatthurūpassa, pavatte sampayuttadhammānaññeva. Arūpāvacaralokuttaravipākaṃ attanā sampayuttadhammānaññeva aññamaññapaccayena paccayo. Sabbampi kiriyaṃ sampayuttadhammānaññeva aññamaññapaccayena paccayo. Catusamuṭṭhānikarūpassa kammamuṭṭhāne ekaṃ mahābhūtaṃ tiṇṇaṃ, tīṇi ekassa, dve dvinnāṃ mahābhūtānaṃ aññamaññapaccayena paccayo. Kāmāvacararūpāvacarapaṭisandhiyaṃ vatthurūpaṃ vipākakkhandhānaṃ aññamaññapaccayena paccayo. Utucittāhārasamuṭṭhānesu mahābhūtāneva mahābhūtānaṃ aññamaññapaccayena paccayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Aññamaññapaccayaniddesavaṇṇanā.

8. Nissayapaccayaniddesavaṇṇanā

8. Nissayapaccayaniddese sahaḷātapaccayaniddesassa purimānaṃ pañcannaṃ koṭṭhāsānaṃ vasena sahaḷātanissayanayaṃ dassetvā puna chaṭṭhena koṭṭhāsena purejātanissayanayaṃ dassetuṃ cakkhāyatanaṃ cakkhuviññādhātuyātiādi āraddhaṃ. Tattha yaṃ rūpaṃ nissāyāti vatthurūpaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi nissāya tividhā manodhātu, ṭhapetvā arūpavipākaṃ dvāsattatividhā manoviññādhātūti imāni pañcasattati cittāni vattantīti ayaṃ tāvettha pālivaṇṇanā. Ayampi nissayapaccayo jātivasena kusalādhedato pañcadhāva bhijjati. Tattha kusalo bhūmito catubbidhova akusalo ekavidho vipāko catubbidho, kiriyaśākhāto tividho, rūpaṃ ekavidhamevāti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha catubhūmakampi kusalaṃ pañcavokāre sampayuttakkhandhānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca nissayapaccayena paccayo hoti. Tathā akusalaṃ. Yaṃ panettha āruppe uppajjati, taṃ arūpadhammānaññeva nissayapaccayo hoti. Kāmāvacararūpāvacaravipākaṃ pavatte sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpassāpi nissayapaccayo hoti. Arūpāvacaravipākaṃ sampayuttakkhandhānaṃyeva hoti. Lokuttaravipākaṃ pañcavokāre; sampayuttakānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, catuvokāre arūpasseva nissayapaccayo hoti. Kāmāvacaraarūpāvacarakiriyā pañcavokāre sampayuttakānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca nissayapaccayo hoti, catuvokāre arūpānaññeva. Rūpāvacarakiriyā sampayuttakānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca ekantena nissayapaccayo hoti.

Catusamuṭṭhānikarūpassa ca kammamuṭṭhānarūpe ekaṃ mahābhūtaṃ tiṇṇaṃ, tīṇi ekassa, dve dvinnāṃ mahābhūtānaṃ, mahābhūtā upādārūpānaṃ, vatthurūpaṃ pañcavokārabhave catubhūmakakusalassa, akusalassa, ṭhapetvā āruppavipākañceva dve pañcaviññāṇāni ca sesatebhūmakavipākassa, tebhūmakakiriyassāti imesaṃ

catunnaṃ dhammarāsīnaṃ nissayapaccayo hoti. Cakkhāyatanādīni pañca sasampayuttānaṃ cakkhuviññānādīnaṃ nissayapaccayo hoti. Utucittāhārasamuṭṭhānesu pana mahābhūtā mahābhūtānañceva upādārūpassa ca nissayapaccayena paccayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Nissayapaccayaniddesavaṇṇanā.

9. Upanissayapaccayaniddesavaṇṇanā

9. Upanissayapaccayaniddese purimā purimāti anantarūpanissaye samanantarātītā labbhanti, ārammaṇūpanissayapakatūpanissayesu nānāvīthivasena purimatarā. Te tayopi rāsayo kusalavasena kusalapade labbhanti, kusalena pana akusale samanantarātītā na labbhanti. Teneva vuttaṃ - “akusalānaṃ dhammānaṃ kesañci upanissayapaccayena paccayo”ti. Idañhi - “kusalo dhammo akusalassa dhammassa upanissayapaccayena paccayo; ārammaṇūpanissayo pakatūpanissayo.

Ārammaṇūpanissayo - dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā taṃ garuṃ katvā assādeti abhinandati, taṃ garuṃ katvā rāgo uppajjati, diṭṭhi uppajjati, pubbe suciṇṇāni garuṃ katvā assādeti abhinandati, taṃ garuṃ katvā rāgo uppajjati, diṭṭhi uppajjati. Jhānā vuṭṭhahitvā jhānaṃ garuṃ katvā assādeti abhinandati, taṃ garuṃ katvā rāgo uppajjati diṭṭhi uppajjati. Pakatūpanissayo - saddhaṃ upanissāya mānaṃ jappeti, diṭṭhiṃ gaṇhāti. Sīlaṃ suttaṃ cāgaṃ paññaṃ upanissāya mānaṃ jappeti, diṭṭhiṃ gaṇhāti. Saddhā sīlaṃ suttaṃ cāgo paññaṃ rāgassa dosassa mohassa mānassa diṭṭhiyā patthanāya upanissayapaccayena paccayo”ti imaṃ nayaṃ sandhāya vuttaṃ. Kusalena abyākate tayopi labbhanti, tathā akusalena akusale.

Akusalena pana kusale samanantarātītā na labbhanti. Tena vuttaṃ - “kusalānaṃ dhammānaṃ kesañci upanissayapaccayena paccayo”ti. Idampi hi - “akusalo dhammo kusalassa dhammassa upanissayapaccayena paccayo. Pakatūpanissayo - rāgaṃ upanissāya dānaṃ deti, sīlaṃ samādiyati, uposathakammaṃ karoti, jhānaṃ uppādeti vipassanaṃ uppādeti, maggaṃ uppādeti, abhiññaṃ uppādeti, samāpattiṃ uppādeti; dosaṃ mohaṃ mānaṃ diṭṭhiṃ patthanāya upanissāya dānaṃ deti...pe... samāpattiṃ uppādeti. Rāgo doso moho māno diṭṭhi patthanā saddhāya sīlassa sutassa cāgassa paññāya upanissayapaccayena paccayo. Pāṇaṃ hantvā tassa paṭighātathāya dānaṃ deti”tiādīnā nayaṃ pañhāvāre āgataṃ pakatūpanissayameva sandhāya vuttaṃ. Akusalaṃ pana kusalassa ārammaṇūpanissayo na hoti. Kasmā? Taṃ garuṃ katvā tassa appavattanatoti yathā anantarūpanissayo, evaṃ ārammaṇūpanissayopettha na labbhatīti veditabbo. Akusalena abyākatapade ārammaṇūpanissayova na labbhati. Na hi abyākatā dhammā akusalaṃ garuṃ karonti. Yasmā pana anantarātī labbhati, tasmā ettha “kesañci”ti na vuttaṃ. Abyākatena pana abyākate kusale akusaleti tīsu nayesu tayopi upanissayā labbhanteva. Puggalopi senāsanampīti idaṃ dvayaṃ pakatūpanissayavasena vuttaṃ. Idañhi dvayaṃ kusalākusalapavattiyā balavapaccayo hoti. Paccayabhāvo cassa panettha pariyāyavasena veditabboti ayaṃ tāvettha pālivaṇṇanā.

Ayaṃ pana upanissayapaccayo nāma saddhiṃ ekaccāya paññattiyā sabbepi catubhūmakadhammā. Vibhāgato pana ārammaṇūpanissayādivasena tividho hoti. Tattha ārammaṇūpanissayo ārammaṇādhīpatinā ninnānākaraṇoti heṭṭhā vuttanayeneva nānappakārabhedato gahetabbo. Anantarūpanissayo anantarapaccayena ninnānākaraṇo, sopi heṭṭhā vuttanayeneva nānappakārabhedato

veditabbo. Paccayuppannatopi nesaṃ tattha vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Pakatūpanissayo pana jātivasena kusalākusalavipākakiriyarūpabhedato pañcavidho hoti, kusalādīnaṃ pana bhūmibhedato anekavidhoti evaṃ tāvettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha tebhūmakakusalo catubhūmakassāpi kusalassa akusalassa vipākakiriyassāti catunnaṃ rāsīnaṃ pakatūpanissayo hoti. Lokuttaro akusalasseva na hoti. Amhākaṃ ācariyena “lokuttaradhammo nibbattito”ti iminā pana nayena aññesaṃ akusalassāpi hoti. Yassa vā uppajjissati, tassāpi anuttaresu vimokkhesu pihaṃ upaṭṭhāpayato iminā nayena hotiyeva. Akusalo sabbesampi catubhūmakānaṃ khandhānaṃ pakatūpanissayo hoti, tathā tebhūmakavipāko. Lokuttaravipāke heṭṭhimāni tīṇi phalāni akusalasseva na honti, upariṭṭhimaṃ kusalassāpi. Purīmanayena pana aññesaṃ vā yassa vā uppajjissati, tassa santāne sabbopi lokuttaravipāko sabbesaṃ kusalādīnaṃ arūpakkhandhānaṃ pakatūpanissayo hoti. Kiriyasaṅkhātopi pakatūpanissayo catubhūmakānaṃ akusalādikhandhānaṃ hotiyeva, tathā rūpasāṅkhāto. Sayāṃ pana rūpaṃ imasmiṃ paṭṭhānamahāpakaraṇe āgatanayena upanissayapaccayaṃ na labhati, suttantikapariyāyena pana labhatīti vattum vaṭṭati. Evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Upanissayapaccayaniddesavaṇṇanā.

10. Purejātapaccayaniddesavaṇṇanā

10. Purejātapaccayaniddese purejātapaccayena paccayoti ettha purejātaṃ nāma yassa paccayo hoti, tato purimataraṃ jātaṃ jātikkhaṇaṃ atikkamitvā ṭhitikkhaṇappattaṃ. Cakkhāyatanantiādi vatthupurejātavasena vuttaṃ. Rūpāyatanantiādi ārammaṇapurejātavasena. Kiñcikāle purejātapaccayenāti pavattiṃ sandhāya vuttaṃ. Kiñcikāle na purejātapaccayenāti paṭisandhiṃ sandhāya vuttaṃ. Evaṃ sabbathāpi pañcadvāre vatthārammaṇavasena, manodvāre vatthuvasevāyaṃ pālī āgatā, pañhāvāre pana “ārammaṇapurejātaṃ - sekkhā vā puthujjanā vā cakkhuṃ aniccato dukkhato anattato vipassantī”ti āgatattā manodvārepi ārammaṇapurejātaṃ labbhateva. Idha pana sāvasesavasena desanā katāti ayaṃ tāvettha pālivaṇṇanā.

Ayaṃ pana purejātapaccayo suddharūpameva hoti. Tañca kho uppādakkhaṇaṃ atikkamitvā ṭhitippattaṃ aṭṭhārasavidhaṃ rūparūpameva. Taṃ sabbampi vatthupurejātaṃ ārammaṇapurejātanti dvidhā ṭhitaṃ. Tattha cakkhāyatanaṃ...pe... kāyāyatanaṃ vatthurūpanti idaṃ vatthupurejātaṃ nāma. Sesāṃ imāya pālīyā āgatañca anāgatañca vaṇṇo saddo gandho raso catasso dhātuyo tīṇi indriyāni kabalīkaro āhāroti dvādasavidhaṃ rūpaṃ ārammaṇapurejātapaccayo nāmāti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha cakkhāyatanaṃ dvinnaṃ cakkhuviññāṇaṃ purejātapaccayena paccayo, tathā itarāni cattāri sotaviññāṇādīnaṃ. Vatthurūpaṃ pana ṭhapetvā dvipaṇcaviññāṇāni cattāro ca āruppavipāke sesānaṃ sabbesampi catubhūmakānaṃ kusalākusalābyākātānaṃ cittacetāsikānaṃ purejātapaccayo hoti. Rūpādīni pana pañcārammaṇāni dvipaṇcaviññāṇānañceva manodhātūnañca ekanteneva purejātapaccayā honti. Aṭṭhārasavidhampi panetaṃ rūparūpaṃ kāmāvacarakusalassa rūpāvacarato abhiññākusalassa akusalassa

tadārammaṇabhāvino kāmāvacaravipākassa kāmāvacarakiriyassa rūpāvacarato abhiññākiriyassāti imesaṃ channaṃ rāsīnaṃ purejātapaccayo hotīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Purejātapaccayaniddesavaṇṇanā.

11. Pacchājātapaccayaniddesavaṇṇanā

11. Pacchājātapaccayaniddese pacchājātāti yassa kāyassa paccayā honti, tasmim uppajjitvā tñite jātā. Purejātassāti tesam uppādato paṭhamataraṃ jātassa jātikkhaṇaṃ atikkamitvā tñitippattassa. Imassa kāyassāti imassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikabhūtaupādārūpasāṅkhātassa kāyassa. Ettha ca tisamuṭṭhānikakāyoti āhārasamuṭṭhānassa abhāvato brahmapārisajjādīnaṃ kāyo veditabbo. Ayamettha pālivaṇṇanā. Ayaṃ pana pacchājātapaccayo nāma saṅkhepato tñapetvā āruppavipāke avasesā catubhūmakā arūpakkhandhā. So jātivasena kusalākusalavipākakiriyabhedenā catudhā bhijjatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayoti.

Evaṃ bhinne panettha pañcavokārabhave uppannaṃ catubhūmakakusalañca akusalañca uppādakkhaṇaṃ atikkamitvā tñitippattassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikarūpakāyassa pacchājātapaccayo hoti. Vipākepi tñapetvā paṭisandhivipākaṃ avaseso kāmāvacararūpāvacaravipāko tasseeva ekantena pacchājātapaccayo hoti. Lokuttaropi pañcavokāre uppannavipāko tasseeva pacchājātapaccayo hoti. Tebhūmakakiriyāpi pañcavokāre uppannāva vuttappakāraṃ kāyassa pacchājātapaccayo hotīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Pacchājātapaccayaniddesavaṇṇanā.

12. Āsevanapaccayaniddesavaṇṇanā

12. Āsevanapaccayaniddese purimā purimāti sabbanayesu samanantarātītāva daṭṭhabbā. Kasmā panettha anantarapaccaye viya “purimā purimā kusalā dhammā pacchimānaṃ pacchimānaṃ abyākatānaṃ dhammāna”ntiādīnā nayena bhinnajātikehi saddhiṃ niddeso na katoti? Attano gatiṃ gāhāpetuṃ asamattatāya. Bhinnajātikā hi bhinnajātikānaṃ arūpadhammānaṃ āsevanaguṇena paguṇabalavabhāvaṃ sādhamānā attano kusalādibhāvasaṅkhātāṃ gatiṃ gāhāpetuṃ na sakkonti. Tasmā tehi saddhiṃ niddesaṃ akatvā ye yesaṃ vāsanāsaṅkhātēna āsevanena paguṇatarabalavatarabhāvavisiṭṭhaṃ attano kusalādibhāvasaṅkhātāṃ gatiṃ gāhāpetuṃ sakkonti, tesam tehi samānajātikeheva saddhiṃ niddeso katoti veditabbo. Atha vipākābyākataṃ kasmā na gahitanti? Āsevanābhāvena. Vipākāñhi kammavasena vipākabhāvappattaṃ kammapaṇiṇāmitaṃ hutvā vattati nirussāhaṃ dubbalanti taṃ āsevanaguṇena attano sabhāvaṃ gāhāpetvā paribhāvetvā neva aññaṃ vipākaṃ uppādetuṃ sakkoti, na purimavipākānubhāvaṃ gahetvā uppajjitunti. Kammavegakkhittaṃ pana patitaṃ viya hutvā uppajjatīti sabbathāpi vipāke āsevanaṃ natthīti āsevanābhāvena vipākaṃ na gahitaṃ. Kusalākusalakiriyānantaraṃ uppajjamānampi cetam kammapaṭibaddhavuttitāya āsevanaguṇaṃ na gaṇhātīti kusalādayopissa āsevanapaccayā na honti. Apica nānājātikattāpete na hontiyeva. Bhūmito pana ārammaṇato vā nānājātikattaṃ nāma natthi. Tasmā

kāmāvacarakusalakiriyāmahaggatakusalakiriyānampi, saṅkhārārammaṇaṇca anulomakusalaṃ nibbānārammaṇassa gotrabhukusalassa āsevanapaccayo hotiyevāti ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā. Ayaṃ pana āsevanapaccayo jātito tāva kusalo akusalo kiriyābyākatoti tidhā ṭhito. Tattha kusalo bhūmito kāmāvacaro rūpāvacaro arūpāvacaroti tividho hoti, akusalo kāmāvacarova kiriyābyākato kāmāvacaro rūpāvacaro arūpāvacaroti tividhova, lokuttaro āsevanapaccayo nāma natthīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evam bhinne panettha kāmāvacarakusalaṃ attano anantarassa kāmāvacarakusalasseva. Yaṃ panettha ñāṇasampayuttaṃ, taṃ attanā sadisavedanassa rūpāvacarakusalassa arūpāvacarakusalassa lokuttarakusalassāti imesaṃ rāsīnaṃ āsevanapaccayo hoti. Rūpāvacarakusalaṃ pana rūpāvacarakusalasseva. Arūpāvacarakusalaṃ arūpāvacarakusalasseva. Akusalaṃ pana akusalasseva āsevanapaccayo hoti. Kiriyato pana kāmāvacarakiriyasaṅkhāto tāva kāmāvacarakiriyasseva. Yo panettha ñāṇasampayutto, so attanā sadisavedanassa rūpāvacarakiriyassa arūpāvacarakiriyassāti imesaṃ rāsīnaṃ āsevanapaccayo hoti. Rūpāvacarakiriyasaṅkhāto pana rūpāvacarakiriyasseva, arūpāvacarakiriyasaṅkhāto arūpāvacarakiriyasseva āsevanapaccayo hoti. Vipāko pana ekadhammassāpi ekadhammopi vā koci vipākassa āsevanapaccayo natthīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Āsevanapaccayaniddesavaṇṇanā.

13. Kammappaccayaniddesavaṇṇanā

13. Kammappaccayaniddese kammanti cetanākammameva. Kaṭattā ca rūpānanti kammaṃ kaṭattā uppannarūpānaṃ. Kammappaccayenāti anekānampi kappakoṭīnaṃ matthake attano phalaṃ uppādetuṃ samatthena nānākkhaṇikakammappaccayenāti attho. Kusalākusalaṇhi kammaṃ attano pavattikkhaṇe phalaṃ na deti. Yadi dadeyya, yaṃ manusso devalokūpagaṃ kusalakammaṃ karoti, tassānubhāvena tasmimyeva khaṇe devo bhavēyya. Yasmim pana khaṇe taṃ kataṃ, tato aññasim khaṇe avijjamānampi kevalaṃ kaṭattāyeva diṭṭheva dhamme upapajje vā apare vā pariyāye avasesapaccayasamāyoge sati phalaṃ uppādeti niruddhāpi purimasippādikiriyā viya kālantare pacchimasippādikiriyāya. Tasmā nānākkhaṇikakammappaccayoti vuccati. Cetanā sampayuttakānaṃ dhammānanti yā kāci cetanā attanā sampayuttakānaṃ dhammānaṃ. Taṃsamutṭhānānanti iminā paṭisandhikkhaṇe kaṭattārūpampi gaṇhāti. Kammappaccayenāti idaṃ saha-jā-tacetanaṃ sandhāya vuttaṃ. Kusalādīsu hi yā kāci saha-jā-tacetanā sesadhammānaṃ cittapayogasaṅkhātena kiriyābhāvena upakārikā hoti. Tasmā saha-jā-takammappaccayoti vuccati. Ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā.

Ayaṃ pana kammappaccayo atthato catubhūmikacetanāmattameva. So hi jātibhedato kusalo akusalo vipāko kiriyāti catudhā bhijjati. Tattha kusalo bhūmito kāmāvacarādivasena catudhā bhijjati. Akusalo ekadhāva vipāko catudhā, kiriyā tidhāvāti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evam bhinne panettha saha-jātā kāmāvacarakusalacetanā pañcavokāre attanā sampayuttadhammānañceva cittasamutṭhānarūpassa ca, catuvokāre sampayuttakkhandhānañheva saha-jā-takammappaccayo hoti. Uppajjitvā niruddhā pana attano vipākānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ nānākkhaṇikakammappaccayena paccayo hoti. Sā ca kho pañcavokāreyeva, na aññattha. Saha-jātā

rūpāvacarakusalacetanā attanā sampayuttadhammānañceva
 cittasamuṭṭhānarūpānañca ekanteneva sahaṇātakammapaccayena paccayo.
 Uppajjitvā niruddhā pana attano vipākānañceva kaṭattārūpānañca
 nānākkhaṇikakammapaccayena paccayo. Arūpāvacarā pana lokuttarā ca sahaṇātakammapaccayena paccayo. Uppajjitvā niruddhā panesā duvidhāpi attano
 attano vipākakkhandhānaññeva nānākkhaṇikakammapaccayena paccayo. Sahaṇātakammapaccayena paccayo. Uppajjitvā niruddhā pana
 vipākakkhandhānañceva kaṭattārūpānañca nānākkhaṇikakammapaccayena paccayo.

Kāmāvacararūpāvacarato vipākacetanā attanā sampayuttadhammānaṃ pavatte
 cittasamuṭṭhānarūpānaṃ, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpānañca
 sahaṇātakammapaccayena paccayo. Arūpāvacaravipākacetanā attanā
 sampayuttadhammānaññeva sahaṇātakammapaccayena paccayo.
 Lokuttaravipākacetanā pañcavokāre attanā sampayuttadhammānañceva
 cittasamuṭṭhānarūpassa ca, catuvokāre arūpasseva sahaṇātakammapaccayena
 paccayo. Tebhūmikā kiriyacetanā pañcavokāre sampayuttadhammānañceva
 cittasamuṭṭhānarūpassa ca sahaṇātakammapaccayena paccayo. Yā panettha āruppe
 uppajjati, sā arūpadhammānaññeva sahaṇātakammapaccayena paccayoti evamettha
 paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Kammapaccayaniddesavaṇṇanā.

14. Vipākapaccayaniddesavaṇṇanā

14. Vipākapaccayaniddese vipākā cattāro khandhāti yasmā kammāsamūṭṭhānāpi
 rūpā vipākā na honti, tasmā “vipākā”ti vatvā “cattāro khandhā”ti vuttaṃ. Evaṃ
 ayaṃ pāḷi arūpadhammānaññeva vipākapaccayavasena āgatā. Pañhāvāre pana
 “vipākābyākato eko khandho tiṇṇaṃ khandhānaṃ cittasamuṭṭhānānañca rūpānaṃ
 vipākapaccayena paccayo. Paṭisandhikkhaṇe vipākābyākato eko khandho tiṇṇannaṃ
 khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ vipākapaccayena paccayo”ti āgatattā
 cittasamuṭṭhānakammāsamūṭṭhānarūpānaṃpi vipākapaccayo labbhati. Idha pana
 sāvasesavasena desanā katāti ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā. Ayaṃ pana
 vipākapaccayo vipākabhāvena jātito ekavidho, bhūmibhedato kāmāvacarādivasena
 catudhā bhijjatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha kāmāvacararūpāvacaravipāko attanā
 sampayuttadhammānaṃ pavatte cittasamuṭṭhānarūpānaṃ paṭisandhiyaṃ
 kaṭattārūpānañca vipākapaccayo hoti. Arūpāvacaravipāko
 sampayuttadhammānaññeva. Lokuttaravipāko pañcavokāre
 sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, catuvokāre
 sampayuttakkhandhānaññeva vipākapaccayo hotīti evamettha paccayuppannatopi
 viññātabbo vinicchayoti.

Vipākapaccayaniddesavaṇṇanā.

15. Āhārapaccayaniddesavaṇṇanā

15. Āhārapaccayaniddese kabaḷīkāro āhāroti catusantatisamuṭṭhāne rūpe oja āhāro nāma. So pana yasmā kabaḷaṃ karitvā ajjhoharitova āhāraḷakkaṃ karoti, na bahi ṭhito, tasmā āhāroti avatvā “kabaḷīkāro āhāro”ti vuttaṃ. Kabaḷaṃ karitvā ajjhoharitabbavatthukattā vā kabaḷīkāroti nāmametaṃ tassa. Arūpino āhārāti phassacetanāviññāṇāhārā. Taṃsamuṭṭhānānanti idhāpi kammāsamuṭṭhānāni gahitāneva. Vuttañhettaṃ pañhāvāre - paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā āhārā sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ āhārapaccayena paccayoti. Ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā.

Ayaṃ pana āhārapaccayo saṅkhepato kabaḷīkāro āhāro, phasso, cetanā, viññāṇanti cattārova dhammā honti. Tattha ṭhapetvā kabaḷīkārahāraṃ sesā tayo arūpāhārā jātivasena kusalākusavipākakiriyābhedaṭo catudhā bhijjanti. Puna bhūmibhedena kusalo catudhā, akusalo ekadhā, vipāko catudhā, kiriyā tidhāti evaṃ anekadhā bhijjanti. Kabaḷīkārahāro pana jātito abyākatō, bhūmito kāmāvacarovāti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha catubhūmakāpi tayo kusalāhārā pañcavokāre attanā sampayuttadhammānañceva cittāsamuṭṭhānarūpassa ca āhārapaccayena paccayo, ṭhapetvā pana rūpāvacaraṃ avasesā āruppe sampayuttadhammānañceva āhārapaccayena paccayo. Akusalāhāresupi eseṇa nayo. Catubhūmakavipākāhārā pana sabbattha sampayuttakānaṃ āhārapaccayā honti. Kāmāvacarārūpāvacaravipākā panettha pañcavokāre uppajjamānā pavatte cittāsamuṭṭhānarūpassa paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpassāpi āhārapaccayā honti. Lokuttarā pana cittāsamuṭṭhānarūpasseva, āruppe uppannā rūpassa paccayā na honti. Tebhūmakāpi tayo kiriyāhārā pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittāsamuṭṭhānarūpassa ca, kāmāvacarārūpāvacarā pana āruppe sampayuttadhammānañceva āhārapaccayena paccayo. Catusantatisamuṭṭhāno kabaḷīkārahāro kiñcāpi “imassa kāyassā”ti avisesato vutto, visesato panāyāmettha āhārasamuṭṭhānarūpassa janako ceṇa anupālako ca hutvā āhārapaccayena paccayo hoti, sesantisantisamuṭṭhānassa anupālakoṇa hutvā āhārapaccayena paccayo hotiṭi evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Āhārapaccayaniddesavaṇṇanā.

16. Indriyapaccayaniddesavaṇṇanā

16. Indriyapaccayaniddese cakkhundriyanti cakkhusaṅkhātāṃ indriyaṃ. Indriyapaccayenāti sayāṃ purejāto hutvā arūpadhammānaṃ uppādato paṭṭhāya yāva bhaṅgā indriyapaccayena paccayo hoti. Sotindriyādīsupi eseṇa nayo. Arūpino indriyāti ettha arūpajīvitindriyampi saṅgahitaṃ. Taṃsamuṭṭhānānanti ettha heṭṭhā vuttanāyeneva kaṭattārūpampi saṅgahitaṃ. Vuttañhettaṃ pañhāvāre - paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā indriyā sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ indriyapaccayena paccayoti. Evaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā veditabbā.

Ayaṃ pana indriyapaccayo itthindriyapurisindriyavajjānaṃ samavīsatiyā indriyānaṃ vasena ṭhito. Itthindriyapurisindriyāni hi kiñcāpi itthilīṅgapurisaṅgādīnaṃ bījabhūtāni, kalalādīkāle pana vijjamānesupi tesu itthilīṅgapurisaṅgādīnaṃ abhāvā tāni neṇa tesāṃ, na aññesaṃ indriyapaccayataṃ pharanti. Indriyapaccayo hi attano vijjamānakkhaṇe avinibbhuttadhammānaṃ indriyapaccayataṃ aphaṇanto nāma natthi, tasmā tāni indriyapaccayā na honti. Yesāṃ panetāni bījabhūtāni, tesāṃ tāni

suttantikapariyāyena pakatūpanissayabhāvaṃ bhajanti. Iti indriyapaccayo samavīsatiyā indriyānaṃ vasena t̥hitoti veditabbo. So jātito kusalākusalavipākakiriyarūpavasena pañcadhā bhijjati. Tattha kusalo bhūmivasena catudhā, akusalo kāmāvacarova vipāko catudhāva kiriyāsaṅkhāto tidhā, rūpaṃ kāmāvacaramevāti evaṃ anekadhā bhijjatīti evaṃ tāvettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha catubhūmakopi kusalinindriyapaccayo pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca indriyapaccayena paccayo, tathā akusalo. T̥hapetvā pana rūpāvacarakusalaṃ avasesā kusalākusalā āruppe sampayuttadhammānaññeva indriyapaccayena paccayo. Catubhūmako vipākindriyapaccayo ekanteneva sampayuttakānaṃ indriyapaccayena paccayo. Kāmāvacararūpāvacarā panettha pañcavokāre uppajjanato pavatte cittasamuṭṭhānarūpassa, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpassāpi indriyapaccayena paccayā honti. Lokuttarā cittasamuṭṭhānarūpasseva. Āruppe uppannā lokuttaravipākā indriyā rūpassa paccayā na honti. Tebhūmakā kiriyindriyā pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, kāmāvacarārūpāvacarā pana āruppe sampayuttadhammānaññeva indriyapaccayatāṃ pharanti. Cakkhundriyādivasena chabbidhe rūpindriye cakkhundriyaṃ kusalākusalavipākato sampayuttadhammānaṃ dvinnāṃ cakkhuviññāṇānaṃ, sotindriyādīni tathāvidhānaññeva sotaviññāṇādīnaṃ, rūpajīvitindriyaṃ attanā sahaajātarūpānaṃ t̥hitikkhaṇe indriyapaccayena paccayo. Sahajātapaccayatā pana tassa natthīti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Indriyapaccayaniddesavaṇṇanā.

17. Jhānapaccayaniddesavaṇṇanā

17. Jhānapaccayaniddese jhānaṅgānīti dvipañcaviññāṇavajjesu sesacittesu uppannāni vitakkavicārapītisomanassadomanassupekkhācittakaggatāsaṅkhātāni satta aṅgāni. Pañcannaṃ pana viññāṇakāyānaṃ abhinipātamattattā tesu vijjāmānānīpi upekkhāsukhadukkhāni upanijjhānākārassa abhāvato jhānaṅgānīti na uddhaṭāni. Tattha pacchinnattā pana sesāhetukesupi jhānaṅgaṃ na uddhaṭameva. Taṃsamuṭṭhānānanti idhāpi kaṭattārūpaṃ saṅgahitanti veditabbaṃ. Vuttañhetāṃ pañhāvāre - “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākātāni jhānaṅgāni sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ jhānapaccayena paccayo”ti. Ayaṃ tāvettha pālīvaṇṇanā. Ayaṃ pana jhānapaccayo sattannaṃ jhānaṅgānaṃ vasena t̥hitopi jātibhedato kusalākusalavipākakiriyavasena catudhā bhijjati, puna bhūmivasena catudhā; ekadhā, catudhā, tidhāti dvādasadhā bhijjatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha catubhūmakampi kusalajhānaṅgaṃ pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, t̥hapetvā rūpāvacaraṃ avasesaṃ āruppe sampayuttadhammānaññeva jhānapaccayena paccayo. Akusalepi eseva nayo. Kāmāvacararūpāvacaravipākaṃ pavatte sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, paṭisandhiyaṃ sampayuttadhammānañceva kaṭattārūpassa ca, āruppavipākaṃ sampayuttadhammānaññeva, yañca āruppe lokuttaravipākaṃ uppajjati, tañca. Pañcavokāre pana taṃ cittasamuṭṭhānarūpassapi jhānapaccayena paccayo hoti. Tebhūmakampi kiriyajhānaṅgaṃ pañcavokāre

sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca. Yaṃ panettha āruppe uppajjati, taṃ sampayuttadhammānaññeva jhānapaccayena paccayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Jhānapaccayaniddesavaṇṇanā.

18. Maggapaccayaniddesavaṇṇanā

18. Maggapaccayaniddese maggaṅgānīti ahetukacittuppadavajjesu sesacittesu uppannāni paññā, vitakko, sammāvācākamantājīvā, vīriyaṃ, sati, samādhi, micchādītṭhi, micchāvācākamantājīvātī imāni dvādasāṅgāni. Maggassa pana hetupacchimakattā ahetukacittesu maggaṅgāni na uddhaṭāni. Taṃsamuṭṭhānānanti idhāpi kaṭattārūpaṃ saṅgahitameva. Vuttañhetam pañhāvāre - “paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatāni maggaṅgāni sampayuttakānaṃ khandhānaṃ kaṭattā ca rūpānaṃ maggapaccayena paccayo”ti. Ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā.

Ayaṃ pana maggapaccayo dvādasannaṃ maggaṅgānaṃ vasena ṭhitopi jātibhedato kusalādivasena catudhā, kusalādīnañca kāmāvacarādibhūmibhedato dvādasadhā bhijjatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo. Evaṃ bhinne panettha catubhūmakampi kusalamaggaṅgaṃ pañcavokāre sampayuttadhammānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, ṭhapetvā rūpāvacaraṃ avasesaṃ āruppe sampayuttadhammānaññeva maggapaccayena paccayoti sabbaṃ jhānapaccaye viya vitthāretabbanti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Maggapaccayaniddesavaṇṇanā.

19. Sampayuttapaccayaniddesavaṇṇanā

19. Sampayuttapaccayaniddese pāḷi uttānatthā eva. Ayaṃ pana sampayuttapaccayo nāma saṅkhepato sabbepi arūpino khandhā. Pabhedato panesa jātito kusalādīnaṃ, bhūmito ca kāmāvacarādīnaṃ vasena anekadhā bhijjatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo. Evaṃ bhinne panettha catubhūmaṃsupi kusalakhandhesu eko khandho tiṇṇaṃ khandhānaṃ, tayo ekassa, dve dvinnanti evaṃ sabbepi aññamaññaṃ sampayuttapaccayena paccayo. Akusalavipākakiriyakkhandhesu ekeva nayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Sampayuttapaccayaniddesavaṇṇanā.

20. Vippayuttapaccayaniddesavaṇṇanā

20. Vippayuttapaccayaniddese rūpino dhammā arūpīnanti idaṃ tāva hadayavatthuno ceva cakkhundriyādīnañca vasena veditabbaṃ. Rūpadhammesu hi eteyeva cha koṭṭhāsā arūpakhandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayā honti. Rūpāyatanādayo pana ārammaṇadhammā kiñcāpi vippayuttadhammā, vippayuttapaccayā pana na honti. Kiṃ kārāṇā? Sampayogāsaṅkāya abhāvato. Arūpino hi khandhā cakkhādīnaṃ vatthūnaṃ abbhantarato nikkhamantā viya uppajjanti. Tattha āsaṅkā hoti - “kiṃ nu kho ete etehi sampayuttā, udāhu vippayuttā”ti. Ārammaṇadhammā pana vatthunissayena uppajjamānānaṃ ārammaṇamattā hontīti natthi tesu sampayogāsaṅkā. Iti sampayogāsaṅkāya abhāvato na te vippayuttapaccayā.

Hadayavatthuādīsu eva panāyaṃ vippayuttapaccayatā veditabbā. Vuttampi cetam pañhāvāre - vatthu kusalānaṃ khandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayo. Vatthu akusalānaṃ khandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayo. Cakkhāyatanaṃ cakkhuvīññāssa vippayuttapaccayena paccayo. Sota... ghāna... jivhā... kāyāyatanaṃ kāyaviññāssa vippayuttapaccayena paccayo. Vatthu vipākābyākatānaṃ kiriyābyākatānaṃ khandhānaṃ vippayuttapaccayena paccayoti.

Arūpino dhammā rūpīnanti idaṃ pana catunnaṃ khandhānaṃ vasena veditabbaṃ. Arūpadhammesu hi cattāro khandhāva sahaajātapurejātānaṃ rūpadhammānaṃ vippayuttapaccayā honti, nibbānaṃ pana arūpampi samānaṃ rūpassa vippayuttapaccayo na hoti. “Catūhi sampayogo catūhi vippayogo”ti hi vuttaṃ. Iti catunnaṃ arūpakkhandhānaṃyeva vippayuttapaccayatā veditabbā. Vuttampi cetam pañhāvāre - sahaajātā kusalā khandhā cittasamuṭṭhānānaṃ rūpānaṃ vippayuttapaccayena paccayo. Pacchājātā kusalā khandhā purejātassa imassa kāyassa vippayuttapaccayena paccayo. Paṭisandhikkhaṇe vipākābyākatā khandhā kaṭattārūpānaṃ vippayuttapaccayena paccayo, khandhā vatthussāti. Evaṃ tāvettha pālivaṇṇanā veditabbā.

Ayaṃ pana vippayuttapaccayo nāma saṅkhepato pañcavokārabhave vattamānā rūpārūpadhammā. Tesu rūpaṃ vatthuno cakkhādīnañca vasena chadhā bhinnaṃ, arūpaṃ pañcavokārabhave uppannakusalākusalavipākakiriyavasena catudhā bhinnaṃ. Tassa bhūmito kāmāvacarādivasena catudhā, ekadhā, tidhā, tidhāti ekadasadhā bhedo hoti. Āruppavipākāñhi vippayuttapaccayo na hotīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evaṃ bhinne panettha pañcavokārabhave uppannaṃ catubhūmakampi kusalaṃ akusalañca attanā samuṭṭhāpitacittasamuṭṭhānarūpassa sahaajātavippayuttapaccayena paccayo hoti. Uppādakkaṇaṃ pana atikkamitvā ṭhitikkhaṇaṃ pattassa purejātassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikarūpakāyassa pacchājātavippayuttapaccayena paccayo hoti. Ettha ca tisamuṭṭhānikakāyoti āhārasamuṭṭhānassa abhāvato brahmapārisajjādīnaṃ kāyo veditabbo. Kāmāvacararūpāvacaravipākaṃ pana pavatte cittasamuṭṭhānarūpassa, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpassa ca sahaajātavippayuttapaccayena paccayo hoti. Lokuttaravipākaṃ cittasamuṭṭhānarūpasseva. Tividhampi panetaṃ purejātassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātavippayuttapaccayena paccayo. Tebhūmakampi kiriyaṃ cittasamuṭṭhānassa sahaajātavippayuttapaccayena paccayo, purejātassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātavippayuttapaccayena paccayo. Chadhā ṭhitesu pana rūpesu vatthurūpaṃ paṭisandhikkhaṇe kāmāvacararūpāvacaravipākānaṃ sahaajātavippayuttapaccayena paccayo, pavatte uppajjamānānaṃ catubhūmakakusalānaṃ akusalānaṃ dvipañcaviññānavajjānaṃ tebhūmakavipākānaṃ tebhūmakakiriyānañca purejātavippayuttapaccayena paccayo. Cakkhāyatanādīni cakkhuvīññādīnaṃ purejātavippayuttapaccayena paccayoti evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Vippayuttapaccayaniddesavaṇṇanā.

21. Atthipaccayaniddesavaṇṇanā

21. Atthipaccayaniddese cattāro khandhātiādīhi saḥajātavasena atthipaccayo niddiṭṭho. Cakkhāyatanantiādīhi purejātavasena. Yaṃ rūpaṃ nissāyāti ettha saḥajātapurejātavasena atthipaccayo niddiṭṭho. Evamayaṃ pāḷi saḥajātapurejātānaññeva atthipaccayānaṃ vasena āgatā. Pañhāvāre pana saḥajātaṃ, purejātaṃ, pacchājātaṃ, āhāraṃ, indriyanti imesaṃ vasena āgatattā pacchājātāāhārindriyavasenāpi atthipaccayo labbhati. Idha pana sāvasesavasena desanā katāti ayaṃ tāvettha pāḷivaṇṇanā.

Ayaṃ pana atthipaccayo nāma duvidho - aññamaññato, na aññamaññato. Tattha aññamaññaṃ tividhaṃ - arūpaṃ arūpena, rūpaṃ rūpena, rūpārūpaṃ rūpārūpena. “Cattāro khandhā arūpino”ti ettha hi sabbacittuppattivāsena arūpaṃ arūpena vuttaṃ. “Cattāro mahābhūtā”ti ettha sabbasantativāsena rūpaṃ rūpena. “Okkantikkhaṇe nāmarūpa”nti ettha paṭisandhikkhandhānañceva vatthuno ca vasena rūpārūpaṃ rūpārūpena vuttaṃ. Na aññamaññaṃpi tividhaṃ - “arūpaṃ rūpassa, rūpaṃ rūpassa, rūpaṃ arūpassa cittacetasikā dhammā”ti ettha hi pañcavokāravasena arūpaṃ rūpassa vuttaṃ. “Mahābhūtā upādārūpāna”nti ettha sabbasantativāsena rūpaṃ rūpassa. “Cakkhāyatanam cakkhuviññādhātuyā”tiādīsu vatthārammaṇavasena rūpaṃ arūpassa atthipaccayoti vuttaṃ.

Apicesa atthipaccayo nāma saṅkhepato khaṇattayappattaṃ nāmañceva rūpañca, vattamānā pañcakkhandhāti vattum vaṭṭati. So jātibhedato kusalākusalavipākakiriyarūpavasena pañcadhā bhijjati. Tattha kusalo saḥajātapacchājātavasena duvidho hoti, tathā akusalo vipākakiriyasaṅkhāto ca. Tesu kusalo kāmāvacarādibhedena catudhā bhijjati, akusalo kāmāvacarova vipāko catubhūmako, kiriyāsaṅkhāto tibhūmako. Rūpasaṅkhāto atthipaccayo kāmāvacarova. So pana saḥajātapurejātavasena duvidho. Tattha pañca vatthūni ārammaṇāni ca purejātāneva, hadayavatthu saḥajātaṃ vā hoti purejātaṃ vā. Pañhāvāre pana āgato āhāro indriyañca saḥajātādibhedam na labhatīti evamettha nānappakārabhedato viññātabbo vinicchayo.

Evam bhinne panettha catubhūmakakusalopi saḥajāto atthipaccayo pañcavokāre “eko khandho tiṇṇannaṃ khandhāna”ntiādīnā nayaṇa aññamaññaṃ khandhānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca ṭhapetvā pana rūpāvacarakusalaṃ avaseso āruppe sampayuttakkhandhānaññeva saḥajātakusalo atthipaccayena paccayo hoti. Catubhūmako panesa pañcavokāre catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājāto kusalo atthipaccayena paccayo hoti. Akusalepi eseva nayo. Sopi hi pañcavokāre sampayuttakkhandhānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca, catuvokāre sampayuttakkhandhānaññeva saḥajātakusalo atthipaccayena paccayo. Pañcavokāre catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātākusalo atthipaccayena paccayo.

Vipākato pana kāmāvacararūpāvacaro atthipaccayo niyameneva paṭisandhikkhaṇe khandhānañceva kaṭattārūpassa ca saḥajātatthipaccayena paccayo. Pavatte pana sampayuttakkhandhānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca saḥajātatthipaccayena paccayo, ṭhitippattassa catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātattthipaccayena paccayo. Arūpāvacaravipāko pana āruppe uppannalokuttaravipāko ca attanā sampayuttakkhandhānaññeva saḥajātatthipaccayena paccayo. Pañcavokāre lokuttaravipāko sampayuttakkhandhānañceva cittasamuṭṭhānarūpassa ca saḥajātatthipaccayena paccayo, catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātattthipaccayena paccayo.

Kiriyato rūpāvacaro atthipaccayo sampayuttakkhandhānañceva
cittasamuṭṭhānarūpassa ca sahaajātatthipaccayena paccayo,
catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātathipaccayena paccayo.
Kāmāvacarārūpāvacaro pana āruppe sampayuttakkhandhānaññeva, pañcavokāre
cittasamuṭṭhānarūpassāpi sahaajātatthipaccayena paccayo,
catusamuṭṭhānikatisamuṭṭhānikakāyassa pacchājātatthi paccayena paccayo.

Rūpasāṅkhāto pana atthipaccayo saha jāto, purejāto, āhāro, indriyanti catubbidho.
Tattha saha jātarūpatthipaccayo catusamuṭṭhānavasena catudhā ṭhito. Tattha
kammamuṭṭhāno ekaṃ mahābhūtaṃ tiṇṇannaṃ mahābhūtānaṃ, tīṇi ekassa, dve
dvinnāṃ, mahābhūtā upādārūpānanti evaṃ saha jātatthipaccayena paccayo hoti.
Paṭisandhikkhaṇe vatthurūpaṃ kāmāvacarārūpāvacaravipākakkhandhānaṃ
saha jātatthipaccayena paccayo hoti. Tesampi tisamuṭṭhānikarūpaṃ ekaṃ
mahābhūtaṃ tiṇṇannaṃ mahābhūtānaṃ, tīṇi ekassa, dve dvinnāṃ, mahābhūtā
upādārūpānanti evaṃ saha jātatthipaccayena paccayo hoti. Purejātathipaccayo pana
vatthupurejātaārammaṇapurejātavasena duvidho hoti. So duvidhopi heṭṭhā
purejātapaccaye vuttanayeneva yojetvā gahetabbo. Āhāratthipaccayopi heṭṭhā
kabalīkārāhārapaccaye yojitanayeneva yojetabbo. Idha panesa attano
aniruddhakkhaṇe paccayabhāvena atthipaccayoti vutto. Rūpajīvitindriyampi heṭṭhā
indriyapaccaye rūpajīvitindriyayojanāyaṃ vuttanayeneva yojetabbaṃ. Idha
panetampi attano aniruddhakkhaṇeyeva paccayabhāvena atthipaccayoti vuttanti
evamettha paccayuppannatopi viññātabbo vinicchayoti.

Atthipaccayaniddesavaṇṇanā.

22. Natthipaccayaniddesavaṇṇanā

22. Natthipaccayaniddese samanantaraniruddhāti aññena cittuppādena anantarikā
hutvā samanantaraniruddhā. Paṭuppannānanti paccuppannānaṃ. Iminā
natthipaccayassa okāsadānaṭṭhena natthipaccayabhāvaṃ sādheti. Purimesu hi
nirodhavasena pacchimānaṃ pavattanokāsaṃ adentesu tesāṃ paṭuppannabhāvo na
siyāti ayamettha pālivaṇṇanā. Sesāṃ sabbaṃ anantarapaccaye vuttanayeneva
veditabbaṃ. Paccayalakkhaṇameva hettha nānaṃ, paccayānaṃ pana
paccayuppannānañca nānākaraṇaṃ natthi. Kevalaṃ pana tattha
“cakkhuvīññādhātu taṃsampayuttakā ca dhammā manodhātuyā”tiādinā nayena
paccayā ca paccayuppannā ca sarūpato dassitā. Idha pana “samanantaraniruddhā
cittacetāsikā dhammā paṭuppannānaṃ cittacetāsikānaṃ dhammāna”nti sabbepi te
nirodhupādavasena sāmāññato dassitāti.

Natthipaccayaniddesavaṇṇanā.

23. Vigatapaccayaniddesavaṇṇanā

23. Vigatapaccayaniddese samanantaravigatāti samanantameva vigatā. Iminā
vigatapaccayassa vigacchamānabhāveneva paccayabhāvaṃ dasseti. Iti
natthipaccayassa ca imassa ca byañjanamatteyeva nānattaṃ, na attheti.

Vigatapaccayaniddesavaṇṇanā.

24. Avigatapaccayaniddesavaṇṇanā

24. Avigatapaccayaniddese cattāro khandhātiādīnaṃ sabbākārena atthipaccayaniddese vuttanayeneva attho veditabbo. Imassapi hi paccayassa atthipaccayena saddhiṃ byañjanamatteyeva nānattaṃ, na attheti.

Avigatapaccayaniddesavaṇṇanā.

Paccayaniddesapakiṇṇakavinicchaya kathā

Idāni evaṃ uddesaniddesato dassitesu imesu catuvīsatiyā paccayesu ñāṇacārassa visadabhāvatthaṃ anekadhammānaṃ ekapaccayabhāvato, ekadhammassa anekapaccayabhāvato, ekapaccayassa anekapaccayabhāvato, paccayasabhāgato, paccayavisabhāgato, yugalakato, janakājanakato, sabbaṭṭhānikāsabbaṭṭhānikato, rūpaṃ rūpassātiādivikappato, bhavabhedatoti imesaṃ dasannaṃ padānaṃ vasena pakiṇṇakavinicchayo veditabbo. Tattha anekadhammānaṃ ekapaccayabhāvatoti etesu hi ṭhapetvā kammapaccayaṃ avasesesu tevīsatiyā paccayesu anekadhammā ekato paccayā honti. Kammapaccayo pana eko cetanādharmoyevāti evaṃ tāvettha anekadhammānaṃ ekapaccayabhāvato vinicchayo veditabbo.

Ekadhammassa anekapaccayabhāvatoti hetupaccaye tāva amoho eko dhammo. So purejātakammāhārajhānapaccayova na hoti, sesānaṃ vīsatiyā paccayānaṃ vasena paccayo hoti. Alobhādosā indriyamaggapaccayāpi na honti, sesānaṃ atṭhārasannaṃ paccayānaṃ vasena paccayā honti. Lobhamohā vipākāpaccayāpi na honti, sesānaṃ sattarasannaṃ paccayānaṃ vasena paccayā honti. Doso adhipatipaccayopi na hoti, sesānaṃ soḷasannaṃ paccayānaṃ vasena paccayo hoti. Ārammaṇapaccaye rūpāyatanāṃ cakkhuviññāṇadhātuyā ārammaṇapurejātaatthiavigatavasena catudhā paccayo; tathā manodhātuyā ahetukamanoviññāṇadhātuyā ca. Sahetukāya pana ārammaṇādhīpatiārammaṇūpanissayavasenāpi paccayo hoti. Iminā nayena sabbesaṃ ārammaṇapaccayadhammānaṃ anekapaccayabhāvo veditabbo.

Adhipatipaccaye ārammaṇādhīpatino ārammaṇapaccaye vuttanayeneva anekapaccayabhāvo veditabbo. Sahajātādhīpatīsu vīmaṃsā amohaḥetu viya vīsati dhā paccayo hoti. Chando hetupurejātakammaāhāraindriyajhānamaggapaccayo na hoti, sesānaṃ sattarasannaṃ paccayānaṃ vasena paccayo hoti. Cittaṃ hetupurejātakammajhānamaggapaccayo na hoti, sesānaṃ ekūnavīsatiyā paccayānaṃ vasena paccayo hoti. Vīriyaṃ hetupurejātakammāhārajhānapaccayo na hoti, sesānaṃ ekūnavīsatiyā vasena paccayo hoti.

Anantarapaccaye “cakkhuviññāṇadhātū” tiādīnā nayena vuttasu catūsu khandhesu vedanākkhandho hetupurejātakammāhāramaggapaccayo na hoti, sesānaṃ ekūnavīsatiyā vasena paccayo hoti. Saññākkhandho indriyajhānapaccayopi na hoti, sesānaṃ sattarasannaṃ vasena paccayo hoti. Saṅkhārakkhandhe hetū hetupaccaye vuttanayena, chandavīriyāni adhipatipaccaye vuttanayeneva paccayā honti. Phasso hetupurejātakammaindriyajhānamaggapaccayo na hoti, sesānaṃ atṭhārasannaṃ vasena paccayo hoti. Cetanā hetupurejātaindriyajhānamaggapaccayo na hoti. Sesānaṃ ekūnavīsatiyā vasena paccayo hoti. Vitakko hetupurejātakammāhāraindriyapaccayo na hoti, sesānaṃ ekūnavīsatiyā vasena paccayo hoti. Vicāro maggapaccayopi na hoti, sesānaṃ atṭhārasannaṃ vasena paccayo hoti. Pīti tesaññeva vasena paccayo hoti. Cित्तेkaggatā hetupurejātakammāhārapaccayo na hoti, sesānaṃ vīsatiyā vasena paccayo hoti. Saddhā hetupurejātakammāhārajhānamaggapaccayo na hoti, sesānaṃ

Sahajātapaccaye catūsu tāva khandhesu ekekassa dhammassa anekapaccayabhāvo vuttanayeneva veditabbo. Cattāri mahābhūtāni ārammaṇārammaṇādhipatisahajātaaññaṃāññanissayaupanissayapurejātaatthiavigata vasena navadhā paccayā honti. Hadayavatthu tesañceva vippayuttassa ca vasena dasadhā paccayo hoti. Aññaṃāññapaccaye apubbaṃ natthi. Nissayapaccaye cakkhāyatanādīni ārammaṇārammaṇādhipatinissayaupanissayapurejātaindriyavippayuttaatthiavigata vasena navadhā paccayā honti. Upanissaye apubbaṃ natthi. Purejātapaccaye rūpasaddagandharasāyatanāni ārammaṇārammaṇādhipatiupanissayapurejātaatthiavigatavasena chadhā paccayā honti. Ettakamevettha apubbaṃ. Pacchājātādīsu apubbaṃ natthi. Āhārapaccaye kabalīkārāhāro ārammaṇārammaṇādhipatiupanissayaāhāraatthiavigatavasena chadhā paccayo hoti. Indriyādīsu apubbaṃ natthi. Evamettha ekadhammassa anekapaccayabhāvatopi viññātabbo vinicchayo.

Ārammaṇapaccayo taṃ ārammaṇapaccayattaṃ avijahantaṃyeva
 ārammaṇādhipatinissayaupanissayapurejātavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena
 aparehipi sattahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ayamettha
 ukkaṭṭhaparicchedo, arūpadhammānaṃ pana atītānāgatānaṃ vā rūpadhammānaṃ
 ārammaṇapaccayabhāve sati ārammaṇādhipatiārammaṇūpanissayamattaññeva
 uttari labbhati. Adhipatipaccaye vīmaṃsā amohasadisā. Chando adhipatipaccayo
 adhipatipaccayattam avijahantova

sahajātaaññamaññanissayavipākasampayuttavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi aṭṭhahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Vīriyaṃ tesañceva indriyamaggapaccayānañcāti imesaṃ vasena aparehipi dasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Cittaṃ tato maggapaccayaṃ apanetvā āhārapaccayaṃ pakkhipitvā imesaṃ vasena adhipatipaccayato uttari dasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ārammaṇādhipatino pana heṭṭhā ārammaṇapaccaye vuttanayeneva anekapaccayabhāvo veditabbo.

Anantarasamanantarapaccayā anantarasamanantarapaccayattaṃ avijahantāva upanissayakammaāsevananattthivigatānaṃ vasena aparehipi pañcahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchanti. Ariyamaggacetanāyeve cettha kammappaccayattaṃ labhati, na sesadhammā. Sahajātapaccayo sahayātapaccayattaṃ avijahantova hetuadhipatīaññamaññanissayakammavipākaāhāraindriyājhānamaggasampayuttavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehi cuddasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ayampi ukkaṭṭhaparicchedo vatthusahajātādīnaṃ pana vasenettha hetupaccayādīnaṃ abhāvopi veditabbo. Aññamaññapaccayepi eseve nayo.

Nissayapaccayo nissayapaccayattaṃ avijahantova catuvīsatiyā paccayesu attano nissayapaccayattañceva anantarasamanantarapaccayānāsevananattthivigatapaccaye ca cha apanetvā sesānaṃ vasena aparehipi sattarasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ayampi ukkaṭṭhaparicchedova vatthunissayādīnaṃ pana vasenettha hetupaccayādīnaṃ ābhāvopi veditabbo.

Upanissayapaccaye ārammaṇūpanissayo ārammaṇādhipatisadisō. Anantarūpanissayo anantarūpanissayapaccayattaṃ avijahantova anantarasamanantarakammaāsevananattthivigatānaṃ vasena aparehipi chahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ariyamaggacetanāyeve cettha kammappaccayattaṃ labhati, na sesadhammā. Pakatūpanissayo pakatūpanissayova. Purejātapaccayo attano purejātapaccayattaṃ avijahantova ārammaṇaārammaṇādhipatinissayaupanissayaindriyavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi aṭṭhahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Ayampi ukkaṭṭhaniddesova ārammaṇapurejāte panettha nissayaindriyavippayuttapaccayatā na labbhati. Ito uttari labbhamānālabbhamānaṃ veditabbaṃ. Pacchājātapaccayo attano pacchājātapaccayabhāvaṃ avijahantova vippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi tīhākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Āsevanapaccayo āsevanapaccayattaṃ avijahantova anantarasamanantaraupanissayanattthivigatānaṃ vasena aparehipi pañcahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati.

Kammappaccayo kammappaccayattaṃ avijahantova ekakkhaṇiko tāva sahayātaaññamaññanissayavipākaāhārasampayuttavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi navahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Nānākkhaṇiko upanissayaanantarasamanantaranattthivigatānaṃ vasena aparehipi pañcahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Vipākapaccayo vipākapaccayattaṃ avijahantova hetuadhipatisahajātaaññamaññanissayakammaāhāraindriyājhānamaggasampayuttavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi cuddasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Āhārapaccaye kabalīkāro āhāro āhārapaccayattaṃ avijahantova attthiavigatānaṃ vasena aparehipi dvīhākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Sesā tayo āhārapaccayattaṃ avijahantova yathānūrūpaṃ adhipatisahajātaaññamaññanissayakammavipākaindriyasampayuttavippayuttaatthi

vigatānaṃ vasena aparehipi ekādasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchanti.

Indriyapaccaye rūpino pañcindriyā indriyapaccayattaṃ avijahantāva
nissayapurejātavippayuttaatthiavigatānaṃ vasena aparehipi pañcahākārehi
anekapaccayabhāvaṃ gacchanti. Rūpajīvitindriyampi indriyapaccayattaṃ
avijahantaññeva atthiavigatānaṃ vasena aparehipi dvīhākārehi
anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Arūpino indriyānipi yathānurūpaṃ
indriyapaccayattaṃ avijahantāneva
hetuadhipatisahajātaaññamaññanissayavipākaāhārajhānamaggasampayuttavippayut
taatthiavigatānaṃ vasena aparehipi terasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchanti.
Jhānapaccayo jhānapaccayattaṃ avijahantova yathānurūpaṃ
sahajātaaññamaññanissayavipākaindriyamaggasampayuttavippayuttaatthiavigatāna
ṃ vasena aparehipi dasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Maggapaccayo
maggapaccayattaṃ avijahantova yathānurūpaṃ jhānapaccaye vuttānaṃ dasannaṃ
hetuadhipatīnañcāti imesaṃ vasena aparehipi dvādasahākārehi
anekapaccayabhāvaṃ gacchati.

Sampayuttapaccayo sampayuttapaccayattaṃ avijahantova yathānurūpaṃ
hetuadhipatisahajātaaññamaññanissayakammavipākaāhāraindriyajhānamaggaatthia
vigatānaṃ vasena aparehipi terasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ gacchati.
Vippayuttapaccayo vippayuttapaccayattaṃ avijahantova
anantarasamanantaraāsevanasampayuttanatthivigatasāṅkhāte cha paccaye
apanetvā sesānaṃ vasena yathānurūpaṃ aparehipi sattarasahākārehi
anekapaccayabhāvaṃ gacchati. Tattha rūpassa ca arūpassa ca paccayavibhāgo
veditabbo. Atthipaccayo atthipaccayattaṃ avijahantova
anantarasamanantaraāsevananatthivigatasāṅkhāte pañca paccaye apanetvā
sesānaṃ vasena yathānurūpaṃ aparehi atthārasahākārehi anekapaccayabhāvaṃ
gacchati. Natthipaccayavigatapaccayā anantarapaccayasadisā. Avigatapaccayo
atthipaccayasadisoyevāti evamettha ekapaccayassa anekapaccayabhāvatopi
viññātabbo vinicchayo.

Paccayasabhāgatoti etesu hi catuvīsatiyā paccayesu
anantarasamanantaraanantarūpanissayaāsevananatthivigatā sabhāgā, tathā
ārammaṇaārammaṇādhipatīārammaṇūpanissayāti iminā upāyenettha
paccayasabhāgatopi viññātabbo vinicchayo.

Paccayavisabhāgatoti purejātapaccayo panettha pacchājātapaccayena visabhāgo,
tathā sampayuttapaccayo vippayuttapaccayena, atthipaccayo natthipaccayena,
vigatapaccayo avigatapaccayenāti iminā upāyenettha paccayavisabhāgatopi
viññātabbo vinicchayo.

Yugaḷakatoti etesu ca atthasarikkhatāya, saddasarikkhatāya, kālapaṭipakkhatāya,
hetuphalatāya, aññamaññapaṭipakkhatāyāti imehi kāraṇehi yugaḷakato viññātabbo
vinicchayo. Anantarasamanantarā hi atthasarikkhatāya ekaṃ yugaḷakaṃ nāma;
nissayūpanissayā saddasarikkhatāya, purejātapacchājātā kālapaṭipakkhatāya,
kammapaccayavipākapaccayā hetuphalatāya, sampayuttavippayuttapaccayā
aññamaññapaṭipakkhatāya ekaṃ yugaḷakaṃ nāma, tathā atthinatthipaccayā,
vigatāvigatapaccayā cāti evamettha yugaḷakatopi viññātabbo vinicchayo.
Janakājanakatoti etesu ca
anantarasamanantarānantarūpanissayapakatūpanissayāsevanapaccayā

nānākkhaṇiko, kammaṭṭhāpaccayo, natthivigatapaccayāti ime paccayā janakāyeve, na ajanakā. Pacchājātapaccayo kevaṃ upatthambhakoyeva, na janako. Sesā janakā ca ajanakā ca upatthambhakā cāti attho. Evamettha janakājanakatopi viññātabbo vinicchayo.

Sabbatṭhānikāsabbatṭhānikatoti etesu ca sahaajātanissayaatthiavigatapaccayā sabbatṭhānikā nāma, sabbesaṃ saṅkhatānaṃ rūpārūpadhammānaṃ ṭhānabhūtā kāraṇabhūtāti attho. Etehi vinā uppajjamāno ekadhammopi natthīti. Ārammaṇaārammaṇādhipatīanantarasamanantarānantarūpanissayapakatūpanissayā sevanasampayuttanattivigatapaccayā asabbatṭhānikā nāma. Na sabbesaṃ rūpārūpadhammānaṃ ṭhānabhūtā, arūpakkhandhānaññeva pana ṭhānabhūtā kāraṇabhūtāti attho. Arūpadhammāyeve hi etehi uppajjanti, na rūpadhammā. Purejātapacchājātāpi asabbatṭhānikā arūparūpānaññeva yathākkamena paccayabhāvato. Vuttāvesesāpi ekaccānaṃ rūpārūpadhammānaṃ uppattihetuto na sabbatṭhānikāti evamettha sabbatṭhānikā sabbatṭhānikatopi viññātabbo vinicchayo.

Rūpaṃ rūpassātiādivikappatoti etesu ca catuvīsatiyā paccayesu ekapaccayopi ekantena rūpameva hutvā rūpasseva paccayo nāma natthi, ekantena pana rūpaṃ hutvā arūpasseva paccayo nāma atthi. Kataro panesoti? Purejātapaccayo. Purejātapaccayo hi ekantena rūpameva hutvā arūpasseva paccayo hoti. Ekantena rūpameva hutvā rūpārūpasseva paccayo nāmātipi natthi, ekantena pana arūpaṃ hutvā arūpasseva paccayo nāma atthi. Kataro panesoti? Anantarasamanantaraāsevanasampayuttanattivigatavasena chabbidho. So hi sabbopi ekantena arūpameva hutvā arūpasseva paccayo hoti. Ekantena arūpameva hutvāpi ekantena rūpasseva paccayo nāmātipi atthi. Kataro panesoti? Pacchājātapaccayo. So hi ekantena arūpaṃ hutvā rūpasseva paccayo hoti; ekantena pana arūpadhammova hutvā rūpārūpānaṃ paccayopi atthi. Kataro panesoti? Hetukammavipākajhānamaggavasena pañcavidho. So hi sabbopi ekantena arūpameva hutvā rūpadhammānaṃ arūpadhammānampi paccayo hoti. Ekantena pana rūpārūpameva hutvā rūpasseva paccayo nāmātipi natthi, arūpasseva pana hoti. Kataro panesoti? Ārammaṇapaccayo ceva upanissayapaccayo ca. Idañhi dvayaṃ ekantena rūpārūpameva hutvā arūpasseva paccayo hoti. Ekantena rūpārūpameva hutvā pana rūpārūpasseva paccayo nāmātipi atthi. Kataro panesoti? Adhipatisahajātaaññamaññanissayaāhāraindriyavippayuttaatthiavigatavasena navavidho. So hi sabbopi ekantena rūpārūpameva hutvā rūpārūpasseva paccayo hotīti evamettha rūpaṃ rūpassātiādivikappatopi viññātabbo vinicchayo.

Bhavabhedatoti imesu pana catuvīsatiyā paccayesu pañcavokārabhave tāva na koci paccayo na labbhati nāma. Catuvokārabhave pana tayo purejātapacchājātavippayuttapaccaye apānetvā sesā ekavīsatimeva labbhanti. Ekavokārabhave sahaajātaaññamaññanissayakammaindriyaatthiavigatavasena satteva labbhanti. Bāhire pana anindriyabaddharūpe sahaajātaaññamaññanissayaatthiavigatavasena pañceva labbhantīti evamettha bhavabhedatopi viññātabbo vinicchayoti.

Paccayaniddesavāraṇaṇā nīṭṭhitā.

Pucchāvāro

1. Paccayānulomavaṇaṇā

Evam anulomapaṭṭhānādīsu tikapaṭṭhānādivasena catuvīsatisamantaṭṭhānasamodhāne paṭṭhānamahāpakaraṇe ye tikādayo nissāya niddiṭṭhattā etaṃ tikapaṭṭhānaṃ, dukapaṭṭhānaṃ...pe... dukadukapaṭṭhānanti vuttaṃ. Te anāmasitvā yesaṃ paccayānaṃ vasena te tikādayo vibhattā, te paccaye eva tāva iminā mātikānikkhepapaccayavibhaṅgasāṅkhātena vārena uddesato ca niddesato ca dassetvā, idāni ye tikādayo nissāya niddiṭṭhattā etaṃ tikapaṭṭhānaṃ, dukapaṭṭhānaṃ...pe... dukadukapaṭṭhānanti vuttaṃ. Te tikādayo imesaṃ paccayānaṃ vasena vitthāretvā dassetuṃ ekekaṃ tikadukaṃ nissāya sattahi mahāvārehi desanā katā. Tesam imāni nāmāni - paṭiccavāro, sahaṇṇatavāro, paccayavāro, nissayavāro, saṃsaṭṭhavāro, sampayuttavāro, paṇhāvāroti.

Tattha “kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo”ti evaṃ paṭiccābhidhānavasena vutto paṭiccavāro nāma. Kusalaṃ dhammaṃ sahaṇṇato kusalo dhammo”ti evaṃ sahaṇṇatābhidhānavasena vutto sahaṇṇatavāro nāma. So purimena paṭiccavārena atthato ninnānākaraṇo. Paṭiccābhidhānavasena bujḥhanakānaṃ vasena pana paṭhamo vutto, sahaṇṇatābhidhānavasena bujḥhanakānaṃ vasena dutiyo. Dvīsūpi cetesu rūpārūpadhammavasena paccayā ceva paccayuppannadhammā ca veditabbā. Te ca kho sahaṇṇatāva, na pureḥṇatāpacchāḥṇatā labbhanti. “Kusalaṃ dhammaṃ paccayā kusalo dhammo”ti evaṃ paccayābhidhānavasena vutto pana paccayavāro nāma. Sopi purimavāradvayaṃ viya rūpārūpadhammavaseneva veditabbo. Paccayo panettha pureḥṇatopi labbhati. Ayamassa purimavāradvayato viseso. Tadanantaro “kusalaṃ dhammaṃ nissāya kusalo dhammo”ti evaṃ nissayābhidhānavasena vutto nissayavāro nāma. So purimena paccayavārena atthato ninnānākaraṇo. Paccayābhidhānavasena bujḥhanakānaṃ vasena pana paṭhamo vutto, nissayābhidhānavasena bujḥhanakānaṃ vasena dutiyo. Tato paraṃ “kusalaṃ dhammaṃ saṃsaṭṭho kusalo dhammo”ti evaṃ saṃsaṭṭhābhidhānavasena vutto saṃsaṭṭhavāro nāma. “Kusalaṃ dhammaṃ sampayutto kusalo dhammo”ti evaṃ sampayuttābhidhānavasena vutto sampayuttavāro nāma. So purimena saṃsaṭṭhavārena atthato ninnānākaraṇo. Saṃsaṭṭhābhidhānavasena bujḥhanakānaṃ vasena pana paṭhamo vutto, sampayuttābhidhānavasena dutiyo. Dvīsūpi cetesu arūpadhammavaseneva paccayā paccayuppannā ca veditabbā. Sattamavāre pana yasmā “kusalo dhammo kusalassa dhammassa hetupaccayena paccayo”tiādinā nayena te te paṇhe uddharitvā puna “kusalā hetū sampayuttakānaṃ khandhāna”ntiādinā nayena sabbepi te paṇhā nijaṭṭha niggumbā ca katvā vibhattā, tasmā so vāro paṇhānaṃ sādhuḥkaṃ vibhattattā paṇhāvārotveva saṅkhyāṃ gato. Rūpārūpadhammavaseneva panettha paccayāpi paccayuppannāpi veditabbā.

Tattha yo tāva esa sabbapaṭhamo paṭiccavāro nāma, so uddesato niddesato ca duvidho hoti. Tattha uddesavāro paṭhamo, pucchāvārotipi vuccati. Paṇṇattivārotipi tasseeva nāmaṃ. So hi kusalādayo paṭicca kusalādīnaṃ hetupaccayādīnaṃ vasena uddiṭṭhattā uddesavāro, kusalādayo paṭicca hetupaccayādivasena kusalādīnaṃ uppattiyā pucchitattā pucchāvāro, kusalādayo paṭicca hetupaccayādivasena kusalādīnaṃ uppattiyā paṇṇāpitattā paṇṇattivārotipi vutto.

25-34. Tattha siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya hetupaccayāti parikappapucchā. Ayaṇhettha attho - yo kusalo dhammo uppajjeyya hetupaccayā, kiṃ so kusalaṃ dhammaṃ paṭicca siyāti atha vā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca yo kusalo dhammo uppajjeyya, so hetupaccayā siyāti ayamettha attho. Tattha paṭṭi sadisatthe vattati. Sadisapuggalo hi paṭipuggalo, sadisabhāgo ca

paṭibhāgoti vuccati. Iccāti gamanussukkavacanametam. Ubhayaṃ ekato katvā paṭiccāti paṭigantvā sahuppattisaṅkhātena sadisabhāvena patvā, tena saddhiṃ ekato uppattibhāvaṃ upagantvāti vuttaṃ hoti. Kusalo dhammoti evaṃ sahuppattibhāvena kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya hetupaccayāti pucchati. Atha vā paṭiccāti paccayaṃ katvā. Tam pana paccayakaraṇaṃ purejātepi paccaye labbhati sahaṃjātepi. Idha sahaṃjātaṃ adhippetam. Siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca akusalotiādīsupi eseva nayo. Tattha kiñcāpi sahaṃjātavasena kusalaṃ dhammaṃ paṭicca akusalo natthi, imasmiṃ pana pucchāvāre yampi vissajjiyamānaṃ atthato labbhati, yampi na labbhati, taṃ sabbaṃ pucchāvasena uddhaṭam. Parato pana vissajjane yaṃ na labbhati, taṃ pahāya yaṃ labbhati, tadeva vissajjitaṃ.

Evamettha pucchānaṃ atthañceva pucchāgatiñca ñatvā idāni gaṇanavasena pucchāparicchedo veditabbo. Ettha hi “kusalaṃ dhammaṃ paṭiccā”ti kusalapadaṃ ādiṃ katvā kusalākusalābyākatantā tisso pucchā, puna tadevādiṃ katvā kusalābyākatādivasena dukappabhedantā tisso, puna tadevādiṃ katvā tikantā ca ekā, evaṃ kusalaṃ dhammaṃ paṭiccāti kusalādikā satta pucchā, tathā akusalādikā, tathā abyākatādikā, tathā kusalābyākatādikā, akusalābyākatādikā, kusalākusalādikā, kusalākusalābyākatādikāti sabbāpi sattannaṃ sattakānaṃ vasena kusalattikaṃ nissāya hetupaccaye ekūnapaññāsaṃ pucchā.

Tattha ekamūlakāvasānā nava, ekamūladukāvasānā nava, ekamūlatikāvasānā tisso, dukamūlaekāvasānā nava, dukamūladukāvasānā nava, dukamūlatikāvasānā tisso, tikamūlaekāvasānā tisso, tikamūladukāvasānā tisso, tikamūlatikāvasānā ekāti evametā mūlavasenāpi veditabbā. Yathā ca hetupaccaye ekūnapaññāsaṃ, ārammaṇapaccayādīsupi tathevāti sabbesupi catuvīsatiyā paccayesu -

Sahassamekañca satam, chasattati punāparā;
Pucchā sampiṇḍitā honti, nayamhi ekamūlake.

35-36. Tato paraṃ hetupaccayā ārammaṇapaccayāti dumūlakanayo āraddho. Tattha hetārammaṇaduko...pe... hetuavigatadukoti hetupaccayena saddhiṃ tevīsati dukā honti. Tesu hetupaccaye viya hetārammaṇadukepi ekūnapaññāsaṃ pucchā, tāsu pāliyaṃ dveveva dassitā. Yathā ca hetārammaṇaduke ekūnapaññāsaṃ tathā hetādhipatidukādīsupi. Tattha paṭhamapucchāvasena hetādhipatiduko, hetānantaraduko, hetusamanantaradukoti paṭipāṭiyā tayo duke dassetvā pariyosāne hetuavigataduko dassito, sesaṃ saṅkhittaṃ. Pucchāparicchedo panettha evaṃ veditabbo.

Sahassamekañca satam, sattavīsatimeva ca;
Dukesu tevīsatiyā, pucchā honti dumūlake.

37. Tato paraṃ hetupaccayā ārammaṇapaccayā adhipatipaccayāti timūlakanayo āraddho. Tattha hetārammaṇadukena saddhiṃ adhipatipaccayādīsū bāvīsatiyā paccayesu ekamekassa yojanāvasena bāvīsati tikā honti. Tesu paṭhamapucchāvasena paṭhamattikañca dutiyattikañca dassetvā pariyosānatiko dassito, sesaṃ saṅkhittaṃ. Yathā pana dukesu, evaṃ tikesupi ekamekasmiṃ tike ekūnapaññāsaṃ katvā sabbesupi bāvīsatiyā tikesu -

Sahassamekaṃ pucchānaṃ, aṭṭhasattatimeva ca;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi tikamūlake.

38. Tato paraṃ hetupaccayā ārammaṇapaccayā adhipatipaccayā anantarapaccayāti catumūlakanayo āraddho. Tattha paṭhamattikena saddhiṃ anantarapaccayādīsu ekavīsatiyā paccayesu ekamekassa yojanāvasena ekavīsati catukkā honti. Tesu dve catukke dassetvā sesaṃ saṅkhittaṃ. Idhāpi ekamekasmim catukke ekūnapaññāsaṃ katvā sabbesupi ekavīsatiyā catukkesu -

Sahassamekaṃ pucchānaṃ, ekūnatiṃsa punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi catumūlake.

Tato paraṃ pañcamūlakaṃ ādiṃ katvā yāva sabbamūlakā desanā katā, taṃ sabbam saṅkhipitvā heṭṭhā vuttañca upari vattabbañca ekato katvā pāḷiyaṃ “ekamūlakaṃ, dumūlakaṃ, timūlakaṃ, catumūlakaṃ, pañcamūlakaṃ, sabbamūlakaṃ asammuyhantena vitthāretabba”nti nayo dassito. Tattha ekamūlakādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ vuttameva. Pañcamūlake pana paṭhamacatukkena saddhiṃ samanantarapaccayādīsu samavīsatiyā paccayesu ekamekassa yojanāvasena samavīsati pañcakā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni nava pucchānaṃ, asīti ca punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi pañcamūlake.

Chamūlake paṭhamapañcakena saddhiṃ sahaajātapaccayādīsu ekūnavīsatiyā paccayesu ekamekassa yojanāvasena ekūnavīsati chakkā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni nava pucchānaṃ, ekatiṃsa tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi chakkamūlake.

Sattamūlake paṭhamachakkena saddhiṃ aññamaññapaccayādīsu aṭṭhārasasu paccayesu ekamekassa yojanāvasena aṭṭhārasa sattakā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni aṭṭha pucchānaṃ, dvāsīti ca tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi sattamūlake.

Aṭṭhamūlake paṭhamasattakena saddhiṃ nissayapaccayādīsu sattarasasu paccayesu ekamekassa yojanāvasena sattarasa aṭṭhakā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni aṭṭha pucchānaṃ, tettiṃsā ca tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi aṭṭhamūlake.

Navamūlake paṭhamaaṭṭhakena saddhiṃ upanissayapaccayādīsu soḷasasu paccayesu ekamekassa yojanāvasena soḷasa navakā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni satta pucchānaṃ, caturāsīti tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi navamūlake.

Dasamūlake paṭhamanavakena saddhiṃ purejātapaccayādīsu pannarasasu paccayesu ekamekassa yojanāvasena pannarasa dasakā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni satta pucchānaṃ, pañcatim̐sa tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, nayamhi dasamūlake.

Ekādasamūlake paṭhamadasakena saddhiṃ pacchājātapaccayādīsu cuddasasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena cuddasa ekādasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Cha satāni ca pucchānaṃ, chaḷāsīti tatoparā;
Nayamhi pucchā gaṇitā, ekādasakamūlake.

Dvādasamūlake paṭhamaekādasakena saddhiṃ āsevanapaccayādīsu terasasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena terasa dvādasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Cha satāni ca pucchānaṃ, sattatim̐sa tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye dvādasamūlake.

Terasamūlake paṭhamadvādasakena saddhiṃ kammappaccayādīsu dvādasasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena dvādas terasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni pañca pucchānaṃ, aṭṭhāsīti punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye terasamūlake.

Cuddasamūlake paṭhamaterasakena saddhiṃ vipākapaccayādīsu ekādasasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena ekādas cuddasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni pañca pucchānaṃ, tim̐sa cātha navāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye cuddasamūlake.

Pannarasamūlake paṭhamacuddasakena saddhiṃ āhārapaccayādīsu dasasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena dasa pannarasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni cattāri pucchānaṃ, navuti ca tatoparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye pannarasamūlake.

Soḷasamūlake paṭhamapannarasakena saddhiṃ indriyapaccayādīsu navasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena nava soḷasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni cattāri cattā-līsekā ceva punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye soḷasamūlake.

Sattarasamūlake paṭhamasoḷasakena saddhiṃ jhānapaccayādīsu aṭṭhasu paccayesu
ekamekassa yojanāvasena aṭṭha sattarasakā honti. Tesu ekamekasmiṃ
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni tīṇi pucchānaṃ, navuti dve punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye sattarasamūlake.

Aṭṭhārasamūlake paṭhamasattarasakena saddhiṃ maggapaccayādīsu sattasu

paccayesu ekamekassa yojanāvasena satta aṭṭhārasakā honti. Tesu ekamekasmim
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Satāni tīṇi pucchānaṃ, tecattārīsameva ca;
Pucchā gaṇanato honti, naye aṭṭhārasamūlake.

Ekūnavīsatiṃmūlake paṭhamaaṭṭhārasakena saddhim sampayuttapaccayādīsu chasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena cha ekūnavīsatikā honti. Tesu ekamekasmim
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Dve satā navuti ceva, catasso ca punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye ekūnavīsatike.

Vīsatiṃmūlake paṭhamaekūnavīsatikena saddhim vippayuttapaccayādīsu pañcasu
paccayesu ekamekassa yojanāvasena pañcavīsatikā honti. Tesu ekamekasmim
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Dve satā honti pucchānaṃ, cattālīsā ca pañca ca;
Pucchā gaṇanato honti, naye vīsatiṃmūlake.

Ekavīsatiṃmūlake paṭhamavīsatikena saddhim atthipaccayādīsu catūsu paccayesu
ekamekassa yojanāvasena cattāro ekavīsatikā honti. Tesu ekamekasmim
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Sataṃ chanavuti ceva, pucchā honti sampiṇḍitā;
Gaṇitā lakkhaṇaññūhi, ekavīsatike naye.

Dvāvīsatiṃmūlake paṭhamaekavīsatikena saddhim natthipaccayādīsu tīsu paccayesu
ekamekassa yojanāvasena tayo dvāvīsatikā honti. Tesu ekamekasmim
ekūnapaññāsaṃ katvā -

Cattālīsādhikaṃ sataṃ, satta ceva punāparā;
Pucchā gaṇanato honti, naye dvāvīsatiṃmūlake.

Tevīsatiṃmūlake paṭhamadvāvīsatikena saddhim dvīsu vigatāvigatapaccayesu
ekamekassa yojanāvasena dve tevīsatikā honti. Tesu ekamekasmim ekūnapaññāsaṃ
katvā -

Aṭṭhanavutimevidha, pucchā gaṇanato matā;
Nayamhi tevīsatime, tevīsatikamūlake.

Catuvīsatiṃmūlako pana sabbapaccayānaṃ samodhānavasena veditabbo, teneva
sabbamūlakoti vutto. Tattha ekūnapaññāsameva pucchā hontīti sabbāpetā
hetupaccayapadameva gahetvā ekamūlakādīnaṃ sabbamūlakapariyosānānaṃ
vasena satthārā devaparisati vitthārato vibhattā pucchā idha saṅkhepena dassitā.

Tāsaṃ pana sabbāsampi ayaṃ gaṇanapiṇḍo - ekamūlakanayasmiñhi ekādasa satāni
chasattati ca pucchā āgatā. Hetupaccayanaye teneva mūlakena ekūnapaññāsaṃ
katvā imasmim hetupaccayamūlake gahetabbā, sesā sesapaccayamūlakesu
pakkipitabbā. Dumūlake sattavīsāni ekādasa satāni, timūlake saḥassaṃ aṭṭhasattati
ca, catumūlake saḥassaṃ ekūnatimsaṃca, pañcamūlake asītādhikāni nava satāni,
chamūlake ekatimsāni nava satāni, sattamūlake dvāsītāni aṭṭha satāni, aṭṭhamūlake

tettiṃsāni aṭṭha satāni, navamūlake caturāsītāni satta satāni, dasamūlake pañcatimṣāni satta satāni, ekādasamūlake chāsītāni cha satāni, dvādasamūlake sattatimṣāni cha satāni, terasamūlake aṭṭhāsītāni pañca satāni, cuddasamūlake ekūnacattālīsāni pañca satāni, pannarasamūlake navutāni cattāri satāni, soḷasamūlake ekacattālīsāni cattāri sattāni, sattarasamūlake dvānavutāni tīṇi satāni, aṭṭhārasamūlake tecattālīsāni tīṇi satāni, ekūnavīsatiṃmūlake catunavutāni dve satāni, vīsatiṃmūlake pañcacattālīsāni dve satāni, ekavīsatiṃmūlake chanavutisatam, dvāvīsatiṃmūlake sattacattālīsasatam, tevīsatiṃmūlake aṭṭhanavuti, sabbamūlake ekūnapaññāsāti evaṃ hetupadam ādiṃ katvā vibhassetu ekamūlakādīsu -

Cuddaseva saḥassāni, puna satta satāni ca;
Pucchā hetupadasseva, ekamūlādibhedatoti.

39-40. Evaṃ hetupaccayaṃ ādiṃ katvā ekamūlakato paṭṭhāya yāva sabbamūlakanayā pucchābhedaṃ dassetvā idāni ārammaṇapaccayaṃ ādiṃ katvā dassetuṃ siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya ārammaṇapaccayā hetupaccayātiādīmāha. Tattha ārammaṇapaccayā hetupaccayāti ettāvatā ārammaṇapaccayaṃ ādiṃ katvā hetupaccayapariyosāno ekamūlakanayo dassito. Tato paraṃ ārammaṇapaccayā adhipatipaccayāti dukamūlakaṃ āraddhaṃ. Tattha imaṃ paṭhamadukañceva ārammaṇāvigatadukañca dassetvā sesaṃ saṅkhittaṃ. Ārammaṇapaccayā hetupaccayāti ayaṃ osānadukopi na dassito. Sace pana katthaci vācanāmagge sandissati, sveva vācanāmaggo gahetabbo. Tato paraṃ ārammaṇapaccayavasena tikamūlakādayo adassetvāva adhipatipaccayaṃ ādiṃ katvā ekakādayo dassetuṃ adhipatipaccayā, anantarapaccayā, samanantarapaccayā, saḥajātapaccayā, aññamaññapaccayāti ettakameva vuttaṃ, taṃ ekamūlakavasena vā sabbamūlakavasena vā veditabbaṃ.

41. Tato paraṃ avigatapaccayaṃ ādiṃ katvā dumūlakameva dassetuṃ - avigatapaccayā hetupaccayātiādi āraddhaṃ. Tattha avigatahetudukko, avigatārammaṇaduko, avigatādhipatidukoti paṭipāṭiyā tayo duke vatvā pariyosāne ca avigatavigataduko eko duko dassito. Tato avigatapaccayavaseneva timūlakaṃ dassetuṃ - “avigatapaccayā hetupaccayā ārammaṇapaccayā, avigatapaccayā hetupaccayā adhipatipaccayā, avigatapaccayā hetupaccayā anantarapaccayā”ti evaṃ paṭipāṭiyā tayo tike vatvā “avigatapaccayā hetupaccayā vigatapaccayā”ti pariyosānattiko vutto. Tato avigatapaccayavaseneva catumūlakaṃ dassetuṃ “avigatapaccayā hetupaccayā ārammaṇapaccayā adhipatipaccayā, avigatapaccayā hetupaccayā ārammaṇapaccayā anantarapaccayā”ti dve catukke vatvā “vigatapaccayā”ti padaṃ uddharitvā ṭhapitaṃ, sesaṃ sabbaṃ saṅkhittaṃ. Tassa saṅkhittabhāvaṃ dassetuṃ “ekekassa padassa ekamūlakaṃ, dumūlakaṃ, timūlakaṃ, sabbamūlakaṃ asammuyhantena vitthāretabba”nti vuttaṃ. Tasmā yathā hetupaccayaṃ ādiṃ katvā hetuādipadavasena ekamūlake ekādasa pucchāsātāni chasattati ca pucchā...pe... sabbamūlake ekūnapaññāsaṃ, evaṃ ārammaṇapaccayādīsipi ekamekaṃ ādiṃ katvā ārammaṇāvipadavasena ekamekassa padassa ekamūlake ekādasa pucchāsātāni chasattati ca pucchā...pe... sabbamūlake ekūnapaññāsāti ekekassa padassa ekamūlakādibhede sattasatādhikāni cuddasa pucchā saḥassāni honti. Tāsaṃ sabbesupi catuvīsatiyā paccayesu ayaṃ gaṇanaparicchedo -

Dvāpaññāsasahassāna-ṭṭhasātāni tīṇi sataḥassāni;

Kusalattikassa pucchā, anulomanayamhi suvibhattā.

Yathā ca kusalattikassa, evaṃ vedanāttikādīnampīti sabbesupi dvāvīsatiyā tikesu -

Ekasaṭṭhisahassāni, cha satāni sattasattati;
Satasahassāni pucchānaṃ, tikabhede pabhedato.

Saṅkhittā vācanāmagge.

Dukesu pana “siyā hetuṃ dhammaṃ paṭicca hetudhammo uppajjeyya hetupaccayā”ti evaṃ hetuṃ paṭicca hetu, hetuṃ paṭicca nahetu, hetuṃ paṭicca hetu ca nahetu ca, nahetuṃ paṭicca nahetu, nahetuṃ paṭicca hetu, nahetuṃ paṭicca hetu ca nahetu ca, hetuñca nahetuñca paṭicca hetu, hetuñca nahetuñca paṭicca nahetu, hetuñca nahetuñca paṭicca hetu ca nahetu cāti ekamekasmim̐ duke hetupaccayādīsu ekamekasmim̐ paccaye nava pucchā honti. Tāsu hetupaccayaṃ ādiṃ katvā ekamūlake dvesatāni soḷasa ca pucchā honti. Tāsu hetupaccayasseva aññena asammissā nava pucchā gahetabbā, sesā aṭṭha vārena gahitā.

Tāsaṃ dukamūlakādīsu tevīsatiyā vāresu ekekaṃ navakaṃ apanetvā yāva sabbamūlakā ayaṃ gaṇanaparicchedo - dukamūlake tāva ekamūlake dassitesu dvīsu soḷasādhikesu pucchāsatesu nava apanetvā dvesatāni satta ca pucchā honti, tato nava apanetvā timūlake aṭṭhanavutisatāṃ. Evaṃ purimapurimato nava nava apanetvā catumūlake ekūnanavutisatāṃ, pañcamūlake asītisatāṃ, chamūlake ekasattatisatāṃ, sattamūlake dvāsaṭṭhisatāṃ, aṭṭhamūlake tepaṇṇāsasatāṃ, navamūlake catucattālīsasatāṃ, dasamūlake pañcatim̐sasatāṃ, ekādasamūlake chabbīsasatāṃ, dvādasamūlake sattarasādhikasatāṃ, terasamūlake aṭṭhādhikasatāṃ, cuddasamūlake navanavuti, pannarasamūlake navuti, soḷasamūlake ekāsīti, sattarasamūlake dvāsattati, aṭṭhārasamūlake tesatṭhi, ekūnavīsatiṃmūlake catupaññāsaṃ, vīsatiṃmūlake pañcacattālīsaṃ, ekavīsatiṃmūlake chattim̐saṃ, dvāvīsatiṃmūlake sattavīsa, tevīsatiṃmūlake aṭṭhārasa, sabbamūlake navāti. Yathā panetāni hetupaccayavasena ekamūlake soḷasādhikāni dve pucchāsātāni...pe... sabbamūlake nava, evaṃ ārammaṇapaccayādīsupi ekamekaṃ ādiṃ katvā ārammaṇādipadavasena ekekassa padassa ekamūlake soḷasādhikāni dve pucchāsātāni...pe... sabbamūlake navāti ekekassa padassa ekamūlakādibhede dve pucchā sahasāni sattasātāni ca pucchā honti. Tāsaṃ sabbesupi catuvīsatiyā paccayesu ayaṃ gaṇanaparicchedo -

Catusaṭṭhisahassāni, puna aṭṭhasātāni ca;
Pucchā hetudukasseva, anulomanaye matā.

Yathā ca hetudukassa, evaṃ sahetukadukādīnampīti sabbasmimpi dukasate -

Saṭṭhi satasahassāni, cattāri ca tatoparaṃ;
Asīti ca sahasāni, pucchā dukasate vidū.

Ayaṃ tāva suddhike tikapaṭṭhāne ceva dukapaṭṭhāne ca pucchānaṃ gaṇanaparicchedo.

Yaṃ pana tato paraṃ dvāvīsati tike gahetvā dukasate pakkipitvā dukatikapaṭṭhānaṃ nāma desitaṃ, tattha “siyā hetuṃ kusalaṃ dhammaṃ paṭicca hetu kusalo dhammo uppajjeyya hetupaccayā”ti evaṃ dvāvīsatiyā tikesu ekekaṃ

tikaṃ dukānaṃ satena satena saddhiṃ yojetvā dassetabbānaṃ pucchānaṃ heṭṭhā vuttanayena sabbesaṃ ekamūlakādīnaṃ vasena gahetvā paricchedo veditabbo.

Yampi tato paraṃ dukasataṃ gahetvā dvāvīsatiyā tikesu pakkhipitvā tikadukapaṭṭhānaṃ nāma desitaṃ, tatthāpi “siyā kusalaṃ hetuṃ dhammaṃ paṭicca kusalo hetudhammo uppajjeyya hetupaccayā”ti evaṃ dukasate ekekaṃ dukānaṃ dvāvīsatiyā tikehi saddhiṃ yojetvā dassetabbānaṃ pucchānaṃ heṭṭhā vuttanayena sabbesaṃ ekamūlakādīnaṃ vasena gahetvā paricchedo veditabbo.

Yampi tato paraṃ tike tikesuyeva pakkhipitvā tikatikaṃ paṭṭhānaṃ nāma desitaṃ, tatthāpi “siyā kusalaṃ sukhāya vedanāya sampayuttaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo sukhāya vedanāya sampayutto dhammo uppajjeyya hetupaccayā”ti evaṃ dvāvīsatiyā tikesu ekekaṃ tikaṃ sesehi ekavīsatiyā tikehi saddhiṃ yojetvā dassetabbānaṃ pucchānaṃ heṭṭhā vuttanayena sabbesaṃ ekamūlakādīnaṃ vasena gahetvā paricchedo veditabbo.

Yampi tato paraṃ duke dukesuyeva pakkhipitvā dukadukapaṭṭhānaṃ nāma desitaṃ, tatthāpi “siyā hetuṃ sahetukaṃ dhammaṃ paṭicca hetu sahetuko dhammo uppajjeyya hetupaccayā”ti evaṃ dukasate ekekaṃ dukānaṃ sesehi navanavutiyā dukehi saddhiṃ yojetvā dassetabbānaṃ pucchānaṃ heṭṭhā vuttanayena sabbesaṃ ekamūlakādīnaṃ vasena gahetvā paricchedo veditabbo. Tathāgatena hi sabbampetaṃ pabhedaṃ dassetvā devaparisāya dhammo desito, dhammasenāpatissa pana tena “ajja idaṃcīdaṃcā desita”nti saṅkhipitvā nayadassanamatteneva desanā akkhātā. Therenāpi saṅkhipitvā vācānamaggo pavattito, so therena pavattitanayeneva saṅgītikāle saṅgahaṃ āropito.

Taṃ panassa saṅkhepanayaṃ dassetuṃ tikaṃ paṭṭhānavaranti ayaṃ gāthā ṭhapitā. Tassattho - tikaṃ paṭṭhānavaranti pavaraṃ tikapaṭṭhānaṃ. Dukuttamanti uttamaṃ seṭṭhaṃ dukapaṭṭhānaṃ. Dukatikaṃcevāti dukatikaṃ paṭṭhānaṃ. Tikadukaṃcāti tikadukapaṭṭhānaṃ. Tikatikaṃcevāti tikatikaṃ paṭṭhānaṃ. Dukadukaṃcāti dukadukapaṭṭhānaṃ. Cha anulomamhi nayā sugambhīrāti ete tikapaṭṭhānādayo suṭṭhu gambhīrā cha nayā anulomamhi veditabbāti. Tattha dve anulomāni - dhammānulomaṃ paccayānulomaṃ. Tattha “kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo”ti evaṃ abhidhammamātikāpadehi saṅgahitānaṃ dhammānaṃ anulomadesanāvasena pavattaṃ dhammānulomaṃ nāma. “Hetupaccayā ārammaṇapaccayā”ti evaṃ catuvīsatiyā paccayānaṃ anulomadesanāvasena pavattaṃ paccayānulomaṃ nāma.

Tattha heṭṭhā aṭṭhakathāyaṃ “tikaṃ paṭṭhānavaraṃ...pe... cha anulomamhi nayā sugambhīrā”ti ayaṃ gāthā dhammānulomaṃ sandhāya vuttā. Idha pana ayaṃ gāthā tasmīṃ dhammānulome paccayānulomaṃ sandhāya vuttā. Tasmā “cha anulomamhi nayā sugambhīrā”ti aṭṭhakathāgāthāya dhammānulome tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo. Imasmīṃ panokāse “hetupaccayā ārammaṇapaccayā”ti evaṃ pavatte paccayānulome ete dhammānulome tikapaṭṭhānādayo “cha nayā sugambhīrā”ti evamattho veditabbo. Tesu anulome tikapaṭṭhāne kusallattikamattasseva vasena ayaṃ imasmīṃ paṭiccavārassa paṇṇattivāre saṅkhipitvā pucchāpabhedo dassito. Sesesu pana tikesu sesapaṭṭhānesu ca ekāpi pucchā na dassitā. Tato paresu pana saḥajātavārādīsu kusallattikassāpi vasena pucchānuddharitvā labbhamānakavasena vissajjanameva dassitaṃ. “Cha

anulomamhi nayā sugambhīrā”ti vacanato pana imasmiṃ paccayānulome chapi ete paṭṭhānanayā pucchāvasena uddharitvā dassetabbā. Paṭṭhānaṃ vaṇṇayantānañhi ācariyānaṃ bhāro esoti.

2. Paccayapaccanīyavaṇṇanā

42-44. Idāni paccanīyaṃ hoti. Taṃ dassetuṃ siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya na hetupaccayātiādi āraddhaṃ. Tattha anulomapucchāhi samappamāṇova pucchāparicchedo. Tenevettha “yathā anulome hetupaccayo vitthārito, evaṃ paccanīyepi nahetupaccayo vitthāretabbo”ti vatvā puna pariyosāne “yathā anulome ekekassa padassa ekamūlakaṃ, dumūlakaṃ, timūlakaṃ, catumūlakaṃ yāva tevīsati-mūlakaṃ, evaṃ paccanīyepi vitthāretabba”nti vuttaṃ. Tevīsati-mūlakanti idañcettha dumūlakaṃyeva sandhāya vuttaṃ. Pariyosāne pana sabbamūlakaṃ catuvīsati-mūlakampi hotiyeva. Taṃ sabbam saṅkhittamevāti.

Tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha paccanīyamhi nayā sugambhīrāti etthāpi dve paccanīyāni - dhammapaccanīyañca paccayapaccanīyañca. Tattha “kusalā dhammā”ti evaṃ abhidhammamātikāpadehi saṅgahitānaṃ dhammānaṃ “na kusalaṃ dhammaṃ paṭicca na kusalo dhammo”ti paccanīyadesanāvasena pavattaṃ dhammapaccanīyaṃ nāma. “Nahetupaccayā nārammaṇapaccayā”ti evaṃ catuvīsatiyā paccayānaṃ paccanīyadesanāvasena pavattaṃ paccayapaccanīyaṃ nāma. Tattha heṭṭhā aṭṭhakathāyaṃ “tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha paccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti ayaṃ gāthā dhammapaccanīyaṃ sandhāya vuttā. Idha pana ayaṃ gāthā dhammānulomeyeva paccayapaccanīyaṃ sandhāya vuttā. Tasmā “cha paccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti aṭṭhakathāgāthāya dhammapaccanīye tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo. Imasmiṃ panokāse na hetupaccayā nārammaṇapaccayāti evaṃ pavatte paccayapaccanīye ete dhammānulomeyeva tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo.

Tesu anulomatikapaṭṭhāneyeva kusalattikamattassa vasena ayaṃ imasmiṃ paṭiccavārassa paṇṇattivāre saṅkhipitvā pucchāpabhedo dassito. Sesesu pana tikesu sesapaṭṭhānesu ca ekāpi pucchā na dassitā. Tato paresu pana saha-jātavārādīsu kusalattikassāpi vasena puccham anuddharitvā labbhamānakavasena vissajjanameva dassitaṃ. “Cha paccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti vacanato pana imasmiṃ paccayapaccanīye chapi ete paṭṭhānanayā pucchāvasena uddharitvā dassetabbā. Paṭṭhānaṃ vaṇṇayantānañhi ācariyānaṃ bhāro esoti.

3. Anulomapaccanīyavaṇṇanā

45-48. Idāni anulomapaccanīyaṃ hoti. Taṃ dassetuṃ siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya hetupaccayā naārammaṇapaccayātiādi āraddhaṃ. Tattha “hetupaccayā naārammaṇapaccayā...pe... hetupaccayā naavigatapaccayā”ti hetupadassa sesesu tevīsatiyā paccayesu ekekena saddhiṃ yojanāvasena hetupadādi-ke ekamūlake tevīsati anulomapaccanīyāni. Tesu ekekasmim ekūnapaññasaṃ katvā sattavīsādhikāni ekādasa pucchāsātāni honti. Dumūlake pana hetārammaṇapadānaṃ sesesu dvāvīsatiyā paccayesu ekekena saddhiṃ yojanāvasena dvāvīsati anulomapaccanīyānīti evaṃ anulome vuttetu

sabbesu ekamūlakādīsu ekekaṃ padaṃ parihāpetvā avasesānaṃ vasena pucchāgaṇanā veditabbā. Ekamūlakādīsu cettha yā pucchā pāliyaṃ āgatā, yā ca na āgatā, tā sabbā heṭṭhā vuttanayānusārenea veditabbā.

Tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha anulomapaccanīyamhi nayā sugambhīrāti ettha pana heṭṭhā vuttanayeneva dve anulomapaccanīyāni - dhammānulomapaccanīyaṃ paccayānulomapaccanīyañca. Tattha “kusalā dhammā”ti evaṃ abhidhammamātikāpadehi saṅgahitānaṃ dhammānaṃ “kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo”ti anulomapaccanīyadesanāvasena pavattaṃ dhammānulomapaccanīyaṃ nāma. “Hetupaccayā nārammaṇapaccayā”ti evaṃ catuvīsatiyā paccayesu labbhamānapadānaṃ anulomapaccanīyadesanāvasena pavattaṃ paccayānulomapaccanīyaṃ nāma. Tattha heṭṭhā aṭṭhakathāyaṃ “tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha anulomapaccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti ayaṃ gāthā dhammānulomapaccanīyaṃ sandhāya vuttā. Idha pana ayaṃ gāthā dhammānulomeyeva paccayānulomapaccanīyaṃ sandhāya vuttā. Tasmā “cha anulomapaccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti aṭṭhakathāgāthāya dhammānulomapaccanīye tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo. Imasmiṃ panokāse hetupaccayā nārammaṇapaccayāti evaṃ pavatte paccayānulomapaccanīye ete dhammānulomeyeva tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo.

Tesu anulome tikapaṭṭhāneyeva kusalattikamattassa vasena ayaṃ imasmiṃ paṭiccavārassa paṇṇattivāre saṅkhipitvā pucchāpabhedo dassito. Sesesu pana tikesu sesapaṭṭhānesu ca ekāpi pucchā na dassitā. Tato paresu pana sahaajātavārādīsu kusalattikassāpi vasena pucchāṃ anuddharitvā labbhamānakavasena vissajjanameva dassitaṃ. “Cha anulomapaccanīyamhi nayā sugambhīrā”ti vacanato pana imasmiṃ paccayānulomapaccanīye chapi ete paṭṭhānanayā pucchāvasena uddharitvā dassetabbā. Paṭṭhānaṃ vaṇṇayantānañhi ācariyaṃ bhāro esoti.

4. Paccanīyānulomavaṇṇanā

49-52. Idāni paccanīyānulomaṃ hoti. Taṃ dassetuṃ siyā kusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo uppajjeyya nahetupaccayā ārammaṇapaccayātiādi āraddhaṃ. Tattha anulomapaccanīyapucchāhi samappamāṇo eva pucchāparicchedo. Ekamūlakādīsu cettha yā pucchā pāliyaṃ āgatā, yā ca na āgatā, tā sabbā heṭṭhā vuttanayānusārenea veditabbā.

Tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha paccanīyānulomamhi nayā sugambhīrāti etthāpi heṭṭhā vuttanayeneva dve paccayānulomāni - dhammapaccanīyānulomaṃ paccayapaccanīyānulomañca. Tattha “kusalā dhammā”ti evaṃ abhidhammamātikāpadehi saṅgahitānaṃ dhammānaṃ “nakusalaṃ dhammaṃ paṭicca kusalo dhammo”ti paccanīyānulomadesanāvasena pavattaṃ dhammapaccanīyānulomaṃ nāma. “Nahetupaccayā ārammaṇapaccayā”ti evaṃ catuvīsatiyā paccayesu labbhamānapadānaṃ paccayapaccanīyānulomadesanāvasena pavattaṃ paccayapaccanīyānulomaṃ nāma. Tattha heṭṭhā aṭṭhakathāyaṃ “tikañca paṭṭhānavaraṃ...pe... cha paccanīyānulomamhi nayā sugambhīrā”ti ayaṃ gāthā dhammapaccanīyānulomaṃ sandhāya vuttā. Idha pana ayaṃ gāthā dhammānulomeyeva paccayapaccanīyānulomaṃ sandhāya vuttā. Tasmā “cha paccanīyānulomamhi nayā sugambhīrā”ti aṭṭhakathāya dhammapaccanīyānulome tikapaṭṭhānādayo cha nayā

sugambhīrāti evamattho veditabbo. Imasmiṃ panokāse nahetupaccayā
ārammaṇapaccayāti evaṃ pavatte paccayapaccanīyānulome ete
dhammānulomeyeva tikapaṭṭhānādayo cha nayā sugambhīrāti evamattho veditabbo.

Tesu anulomatikaṭṭhāneyeva kusalattikamattassapi vasena ayaṃ imasmiṃ
paṭiccavārassa paṇṇattivāre saṅkhipitvā pucchāpabhedo dassito. Sesesu pana tikesu
sesapaṭṭhānesu ca ekāpi pucchā na dassitā. Tato paresu pana saḥajātavārādīsu
kusalattikassapi vasena puccham anuddharitvā labbhamānakavasena vissajjanameva
dassitaṃ. “Cha paccanīyānulomamhi nayā sugambhīrā”ti vacanato pana imasmiṃ
paccayapaccanīyānulome chapi ete paṭṭhānanayā pucchāvasena uddharitvā
dassetabbā. Paṭṭhānaṃ vaṇṇayantānañhi ācariyānaṃ bhāro esoti.

Pucchāvāraṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια. 9. Σχόλια για τις συνθηκοκρατημένες σχέσεις-1. Σχόλια για τη σύνοψη των συνθηκών έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org